

A. gr. b.

421

κ

A. gr. b. 421^c

<36628638310010

<36628638310010

Bayer. Staatsbibliothek

QUIBUS AUCTORIBUS
AELIUS FESTUS APTHONIUS DE RE
METRICA USUS SIT.

DISSERTATIO
INAUGURALIS PHILOLOGICA

QUAM

CONSENSU ET AUCTORITATE

AMPLISSIMI PHILOSOPHORUM ORDINIS

IN

ALMA LITTERARUM UNIVERSITATE VIADRINA

AD

SUMMOS IN PHILOSOPHIA HONORES

RITE CAPESSENDOS

DIE V. M. FEBRUARII A. MDCCCLXXXV HORA XII. IN AULA MINORE

PUBLICICE DEFENDET

AUCTOR

GERHARDUS SCHULTZ.

ADVERSARII ERUNT:

FRANCISCUS STRILLER, CAND. PHIL.

EUGENIUS GEISLER, CAND. PHIL.

CAROLUS BRUCHMANN, DRD. PHIL.

VRATISLAVIAE.

APUD HUGO KUH (IN AEDIBUS GOSOHORSKYI).

TYPIS OTTONIS GUTSMANN.

187
= Geoch. p. 1062

A. gr. B. 421 c

B

a

PATRI OPTUMO

SACRUM.

De arte metrica studia initio huius saeculi a summis viris feliciter incepta, multorum mox opera propagata et exulta a nemine plus lucis accepisse, quam ab A. Rosbachio, universitatis huius per longum tempus decore, et R. Westphalio, qui indefesso labore veterum praecepta iterum atque iterum perquisivit et exposuit, iam omnes consentiunt. Hi enim cum viam ab Hermanno repudiatam, a Boeckhio primo temptatam persequerentur, libris antiquis de arte rhythmica metricaque diligentissime pervestigatis ac feliciter saepenumero declaratis iusta fundamenta doctrinae iecerunt, quae sine damno derelinqui non poterunt. Ac quanquam Aristoxenum praecipuum ducem sibi elegerunt, tamen ne grammaticos quidem neglexerunt. Alter enim, Rosbachium dico, primus de Hephaestione et de Byzantinis recentioris aetatis accurate exposuit,¹⁾ Westphalio autem contigit, ut duas metricorum scholas discerneret, priorem Varronis magno nomine commendatam Romanisque magis grammaticis acceptam, alteram ab Heliodoro institutam, ab Hephaestione et omnibus Graecis recentioribus continuatam, a Iuba denique ad Romanos translata. (Metrik der Griechen I p. 167—174.)

Praeter hos viros, artis metricae hoc tempore antistites, non pauci extiterunt, qui singulis rebus accuratius tractatis variam utilitatem attulerunt, e quibus prae ceteris nominandus est H. Keilius. Is enim grammaticis Latinis denuo editis primum verborum contextui iusta fundamenta iecit, praeterea vero et

¹⁾ De Hephaestionis Alexandrini libris et de reliquis, quae aetatem tulerunt, metricorum graecorum scriptis bipartita disputatio. Vratisl. 1857. 1858.

annotationibus suis, quibus similes aliorum scriptorum locos diligenter indicavit, magnam legentibus commoditatem praebuit et praefationibus de auctoribus singulorum grammaticorum breviter quidem, sed prudenter et accurate scriptis viam monstravit posterioribus.¹⁾

Multa tamen adhuc in historia artis metricae abscondita latere quid mirum in tanta et auctorum multitudine et praeceptorum varietate? Neque si saepius errasse viros, quos nominavi, demonstrem, de laudibus eorum meritissimis quidquam detrahi volo. Sed si is demum rem plane cognovit, qui causas eius et originem, incrementa deinde et perfectionem, deminutionem denique et defectionem perspexerit, confitendum est nos parvam demum historiae artis metricae partem cognovisse. Neque enim recte mihi contendisse videtur Westphalius grammaticos de summis rebus cum Aristoxeno consentire. (l. c. p. 109: „Die Grundlage des metrischen Systemes der Grammatiker stammt aus alter Zeit und harmonirt vollständig mit dem Berichte des Aristoxenus.“) Ut enim vocabulorum gravissimorum usu, velut pedis, basis, metri, rhythmī, sic praeceptis quoque non leviter ab eo discrepant, quod nunc persequi longum est. Neque Brambachius ea demonstrare poterit, quae scripsit: *Rhythmische und Metrische Untersuchungen*. Lips. 1871, init. Itaque si de origine artis metricae quaeres, quis primus ab Aristoxeno recesserit et qua de causa, quibus fundamentis novum aedificium superstruxerit, nemo respondebit. Deinde incrementa artis si perspicere voles, quis de Varrone accurate disputavit? quis Caesii Bassi doctrinam comprehendere studuit? quis differentias inter duas grammaticorum sectas intercedentes plene et dilucide exposuit? Quam incerto autem iudicio singulis sua tribuantur, inde intellegi potest, quod eadem Varroni adscribuntur a Willmannsio: *De M. Terentii Varronis libris grammaticis*. Berol. 1864 p. 63. 195, quae Jubae ab Hensio in libro: *De Juba Artigrafo*. Acta societ. philol. Lips. IV p. 178 sq. 197 sq.;²⁾ et quod etiam magis improbandum,

¹⁾ Vide etiam eiusdem quaestiones grammaticas I. II. Hal. 1871 ceterosque lectionum indices 1872—1876 et 1880 editos.

²⁾ De hoc libro recte iudicavit Wentzelius: *De Iuba metrico*. Oppol. 1881 p. 1.

utrique adscribuntur ab utroque res valde inter se discrepantes, velut metri rhythmiq̃ue variaē definitiones.

Sed cum ea, quae temporum iniuria diruta iacent, restitui nullo modo possint, nisi variaē partes, ex quibus libri nobis servati coaluerunt, rursus dissolvuntur et suis redduntur auctoribus, libri iterum atq̃ue iterum perscrutandi sunt et multo accuratius, quam adhuc factum est. Atque equidem, ut pro mea parte quaestioni aliquid lucis afferam, Marium Victorinum elegi diligentius pertractandum, quippe qui ceteris praestet doctrinae et varietate et amplitudine.¹⁾ Accedit, quod parum rectae de hoc grammatico sententiae nunc circumferri mihi videntur, ex quibus alii quoque errores non leves increbuerunt de universa artis metricae historia.

¹⁾ Ut ceteros grammaticos et graecos et latinos quam celerrime addam operam dabo.

Quibus auctoribus Aphthonius de arte metrica usus sit.

Quae in Marii Victorini arte grammatica de re metrica traduntur, ex Aphthonii libris ad verbum exscripta esse primus bene exposuit H. Keil (Quaestiones grammaticae. I. Hal. 1870, cfr. Praef. ad Mar. Vict. G. L. VI p. XIV), cui assensus est Hensius l. c. p. 10. Pertinent autem Aphthonii libri a p. 31, 17—173, 32 K. Quae praecedunt, ad artem metricam non spectant, itaque praetermitti possunt, praesertim cum de magna parte eorum bene disputaverit Schady, De Mari Victorini libri I capite IV. Bonnae 1869. De iis vero, quae sequuntur de metris Horatianis p. 174—184, in fine disputationis nonnulla addentur.

Ab Aphthonio adhibitos esse Jubam, qui bis nominatur p. 88, 4. 94, 6, Caesium Bassum, cuius fragmentum ante Keilium Atilio Fortunatiano tribuebatur, Terentianum Maurum perspicuum est. Sed quomodo auctores coniuncti essent, viri docti dubitaverunt. Wentzelius enim (Symbolae criticae ad historiam scriptorum rei metricae latinorum. Vratilav. 1858) eos a grammatico, quem Marium Victorinum non fuisse nunc constat, prudenter et apte usurpatos esse iudicavit p. 56. Westphalius contra (l. c. 174. 224) Caesii doctrinam per Iubam ad Marium profectam esse voluit, Keilius de Caesio dubitanter sententiam protulit, Terentianum autem a Juba adhibitum esse confirmavit G. L. VI p. XVI. Hensius denique hunc ordinem proposuit p. 101: „Caesii librum Juba adhibuit adsuto Heliodoro (fortasse etiam Pacato), Jubam expilavit Aphthonius, ita tamen ut Terentiani versus haud raro simul immisceret, Aelium denique descripsit Victorinus.“¹⁾

¹⁾ Aliud quoque Hensii iudicium afferro de Aphthonii libro p. 129: „Quattuor igitur, si quid video, partes in Victorini opere, quoad eius fieri poterit, inter se discernendae sunt: nam eis, quae ex Iubae arte et Mauri

E quibus sententiis quid mihi probetur, quid non, ipsa disputatione declarabitur. Quam ita instituere utilissimum videtur, ut primum Aphthonii librum comparem cum libris Terentiani et Caesii Bassi, quos adhuc in manibus habemus. E quibus quoniam plurima fragmenta libro tertio et quarto contineri constat, ab his incipiam; quae ab eis accepta sunt, segregabo ab eis, quae aliunde, deinde et quis haec dederit et quis omnem doctrinam in unum corpus redegerit, quaeremus. Quae autem de metris Horatianis disseruntur p. 160—173, nunc praeterrittam veterum grammaticorum exemplum secutus, qui absoluta demum metrorum expositione ea extra ordinem addunt.

A. Quibus auctoribus Aphthonius in libro tertio et quarto usus sit.

Aphthonius, cum in libro III de metrorum origine, in libro IV de conexione eorum agere instituerit, bipartitam praemisit libro tertio praefationem. Priore enim in parte metra derivata¹⁾, quid sint et quibus rationibus procreentur, docet p. 100, 1 — 102, 3, in altera de mixtis ac mutua conexione sociatis, quae Graeci *μικτὰ κατὰ συμπάθειαν καὶ ἀντιπάθειαν* nominant, disputat, deinde de inconexis sive *ἀσυναρτήτοις*; denique quot genera versuum fieri

versiculis excerpit Aphthonius, admixta sunt ea, quae ipse vel addidit de suo vel mutavit breviando, interpolando, imitando. Denique accedunt, quae debentur Victorino. Praetereo me non intellegere, quomodo ea, quae excerpit grammaticus ex auctoribus, discerni possint ab eis, quae mutavit breviando, interpolando, imitando (?); hoc unum moneo, si ea, quae Hensius in fragmentis omisit, ipsi illi debentur, non multa auctoribus restare.

¹⁾ Observandum est verbum derivandi neque Caesio Basso neque Terentiano notum fuisse, qui dicunt: metra procreantur, gignuntur, originem trahunt, fiunt, similia. Atil. Fortun. p. 291, 4 K. scribit: „cetera ex his sunt deducta, quae a Graecis paragoga appellantur.“ Aphthonius hoc verbum non ab auctoribus suis accepisse videtur, cum paene semper in initiis aut finibus disputationum extet. Propriis sensu adhibetur p. 69, 8 „principalia, e quorum fonte atque origine derivata“ p. 100, 7, „quae ex iisdem veluti fontibus derivata“ p. 146, 31. 173, 27 similiter. In transitione ad aliud metrum p. 127, 4. 141, 7, in fine p. 131, 28. 146, 23. 155, 24. Nusquam autem vocabulum artis proprium videtur esse. Ita solus eo usus est Diomedes, qui metra derivativa proponit G. L. I p. 501, 10, auctore usus levissimo, de quo dicere non huius est loci. Sed cum Westphalius metra derivata in communem usum traxerit, nomen sine damno servari poterit.

possint, computat, p. 102, 4 — 107, 3. Priore loco duos auctores adhibitos esse facile intellegitur. Ut enim, quae leguntur p. 100, 10 — 101, 4, ad verbum plerumque cum Caesio consentiunt p. 270, 31 — 272, 5¹⁾, ita abhorrent ab eo, quae sequuntur p. 101, 5 — 102, 3. Etenim qui metra procreari vult per adiectionem, detraktionem, transmutationem, concinnationem (p. 271, 5), num idem docere potest: „Figurantur metra generalibus modis duobus, quantitatis et qualitatis, specialibus autem octo“ sq? (p. 101, 6 sq.) Sed quid hoc sibi velit, accuratius metris ipsis inspectis intellegemus. Nunc satis habeo annotasse statim ab initio grammaticum reperiri, qui de metrorum origine alio modo egit atque Caesius Bassus et Terentianus Maurus. Alteram praefationis partem valde perturbatam esse dudum viri docti cognoverunt (cfr. Westphal l. c. I p. 127, II p. 184, Hensius l. c. p. 59, sq.) Sed perturbationem duobus auctoribus permixtis ortam esse nemo intellexit, qua de re postea metris ipsis absolutis disputabitur.

In metris igitur enumerandis hunc ordinem tenuit Aphthonius, ut ea, quae ex hexametro dactylico et trimetro iambico procreantur, in libro tertio poneret, in libro quarto varia genera ab Archilocho aliisque composita describeret, denique, quae ex Phalaecio hendecasyllabo originem trahunt, adderet. Et quoniam iniquitate temporum ultima tantum pars operis Caesiani servata est, a fine exorsi primum comparabimus, quae de versu Phalaecio docentur²⁾.

Egit igitur de hoc versu Caesius Bassus p. 258, 13 — 263, 21, Terentianus Maurus v. 2545 — 2913, Aphthonius p. 148, 9 — 155, 20. Ac septem divisiones eodem ordine apud omnes fiunt

¹⁾ Observandum est Aphthonium exempla omittere, quae nunc leguntur p. 271, 7 — 22. Quae a Caesio aliena esse facile intellegitur collatis verbis p. 268, 27, ubi grammaticus sententiam de hexametro perissosyllabo impugnat. Illata sunt verba ex Atil. Fortun. cfr. p. 294, 11 sq. Primus rem perspexit Spiro Berolinensis, amicus meus.

²⁾ Terentianum a Caesio Basso totum pendere post Lachmannum praef. ad Ter. M. p. XVI omnes consenserunt. Qui aliter iudicavit, Westphalius l. c. p. 171, a Keilio refutatus est G. L. VI p. 251, 323. Quanquam non is erat Terentianus, qui auctorem suum ad verbum describeret. Nam et ordinem et verba saepe mutavit, exempla ex novis poetis petita ipse addidit.

1 — — — — — | — — — — —
 2 — — — — — | — — — — —
 3 — — — — — | — — — — —
 4 — — — — — | — — — — —
 5 — — — — — | — — — — —
 6 — — — — — | — — — — —
 7 — — — — — | — — — — —

Initium p. 148, 10 — 26, quo de primo versus pede allatis exemplis Catullianis agitur, sumptum est ex Terentiani v. 2539 — 2569; Bassus enim et alio loco et alio modo de eo exposuit p. 260, 32 — 261, 7. Neque minus primam divisionem ex Mauro poeta profectam esse, ipse videbis si verba adscripsero:

Caes. Bass. p. 258, 16 — 24: „Huius hendecasyllabi varia divisio est et omnis aut ex se efficiens aut ad aliquod pertinens metrum. Sed prima vulgaris quidem illa divisio, quae docet eum partem habere ex heroo, partem ex iambo, cuius exemplum:

Castae Pierides, meae Camenae
 ex heroo sic dividitur:

Castae Pierides sonitum dedit aere canoro
 ex iambico sic:

Meae Camenae caelitem testor genus.“

Ter. M. v. 2569—2589.

„Hic per commata septies feritur,
 quales hexametron tomas habere
 iamdudum tibi disserens probavi.
 Ex quis nunc duo metra copulari
 in unum solidum videbis, ortum
 cum componitur ex utroque metro,
 pars heroica tum prior duobus
 spondeo pede dactyloque constat,
 et quem semipedem est necesse linqui,
 ut sit pentameris tome locata;
 exin cetera portio est iambi.
 Quod non difficile est statim notare,
 cum talis fuerit figura versus:
 Carmen Pierides struunt sorores.
 Haec exordia versuum duorum
 „carmen Pierides“ quod hexametri est
 atque iambicon hoc „struunt sorores“,
 compleri poterunt utroque metro:

Aphthonius p. 148, 27 — 149, 12.

Huius hendecasyllabi species erunt, ut diximus, VII. Feritur autem his commatibus, quibus et hexameter per tomas, ut superius demonstravimus, ex quis aut duo metra, id est heroicum et iambicum, composita versum copulabunt aut unum supplemento sui generis integrum dabunt, ut puta

Castae Pierides, meae Camenae.
 Dividitur sic secundum heroum metrum, ut prior spondeus, sequens dactylus adiuncto semipede penthemimeren tomen compleant, residua autem versus pars iambo adsignetur superfluenta syllaba, quod est adaeque penthemimeres. Haec igitur duorum versuum principia, quae copulata in unius versus formam venerunt, suo quoque metro compleri poterunt sic:

Castae Pieribus precor adspirate
 canenti

et fit herous; item

Carmen Pierides pangunt memorabile
Musae,
Struunt sorores Atticae dirum nefas.
Haec divisio prima computatur.

Meae Camenae caelitem testor genus
iambicus. Item
Carmen Pierides struunt sorores
ita complebitur
Carmen Pierides pangunt memorabile
Musae,
Struunt sorores Atticae dirum nefas.
Haec erit de hendecasyllabis
prima species et divisio.

Haec accuratius proposui, ut uno exemplo horum grammaticorum indoles perspiciatur. Verba augentur, minuitur sensus.¹⁾ Errant igitur aliosque in errorem inducunt, qui grammaticos librariorum munere functos esse autumant; illi enim liberi esse semper voluerunt. Itaque, qua quisque ratione libertate sua usus sit, attendendum erit. Terentianus, ut ordinem saepe neglexit a Caesio, quem unum secutus est, institutum, non pauca metra ipse adiunxit, exempla denique plurima novavit, sic formam etiam sermonis mutavit modo addens modo demens. Aphthonius autem multo accuratius verba auctoris secutus, ut etiam fortuita quaedam servaret (velut ex quis quod metri causa Ter. M. scripsit v. 2573), tamen non pauca mutavit adiectione plerumque, nonnunquam detractio. Quod vero gravissimum est, exempla Bassi verbis Terentiani admiscuit. Et hoc quidem loco exempla Terentiani addidit, sed non semper eum id fecisse mox videbimus. Neque integrum Caesianum exemplum proposuit, hexametrum enim: „Castae Pierides, sonitum dedit aere canoro“ ut sententiam compleret, ita mutavit: „Castae Pierides, precor, adspirate canenti.“

Eodem modo Aphthonius in altera divisione Terentiani verbis et exemplis immiscuit exempla Caesii.

In tertia Caesius de versu glyconeo asclepiadeisque duobus disseruit, (quanquam haec nomina neque ipsi neque Terentiano innotuerunt,) adiuncto versu priapeo; multo plura collegit Maurus poeta; nam in prima parte exempla ex Septimio Sereno et ex Seneca addidit v. 2629. 2674, postea autem strophas Asclepiadeas, quas nominamus, non versus solum

¹⁾ Si Westphalius l. c. p. 47 de versu Terentiani 2569 iudicat: „Dies ist reiner Unsinn“, quanto magis idem de Aphthonii verbis dicendum est!

persecutus est. Quo Aphthonius ita usus est, ut prima verba „Exin tertia latius patescit“ assumeret ita: „Tertia divisio latius patet“, — neque minus, quae de versu Priapeo docentur; quae tamen ille Basso addidit, una cum omnibus exemplis omisit. Sed cum hoc quoque pauca congruunt (p. 149, 32 „quod est metrum, ut grammatici vocant, choriambicum, ut musici bacchicum“, cfr. p. 259, 3 et exemplum unum: „intermissa Venus diu“, p. 150, 13; cetera enim Horatiana vulgaria sunt). Quid igitur fiat de reliquis? Ipsi Aphthonio fortasse recte dabimus verba, quae extant p. 149, 33 — 150, 8. Non pauca ex aliis locis repetivit, velut exempla glyconeï p. 118, 16 et 20 (unum est versus Terentiani 2571), priapeï p. 151, 17 = 145, 1; disputationem de percussione glyconeï p. 152, 1—6 = 147, 1—4, quanquam statim, unde aliis locis haec accepta sint, quaeremus. Denique unde bona doctrina p. 151, 24 promanavit: „Quod genus versuum (sc. priapeï) apud graecos comoediarum veterum scriptores plurimum est et magis apud eos, qui satyrica scripserunt sq.“?

Notabimus igitur hoc loco praeter Terentianum et Bassum tertium quendam auctorem esse adhibitum.

Brevius ceteras divisiones tractare possumus, quas omnes ex Terentiano sumptas esse testimoniis demonstrare non opus est. Satis habeo monuisse in sexta divisione ea quoque, quibus Terentianus auctorem suum auxit, descripta esse. Neque hoc praetereundum est in quinta exemplum aliunde non notum additum esse: „Cantu Pan age carmen, adde canna.“

Octavam speciem p. 155, 10 quanquam Aphthonius a Mauro accepit (v. 1939—1956), tamen inepte huic loco inseruit. Apparet igitur huius de versu Phalaecio disputationis praecipuum auctorem fuisse Terentianum, addita autem esse et in rebus et in exemplis nonnulla, quae ad duos alios sunt referenda.¹⁾ Cavendum igitur est, ne exemplis in errorem inducamur, quod postea etiam magis

¹⁾ Terentianus sive studio novandi sive ostentationis cupiditate ductus Caesii exempla plerumque repudiavit, et quae ille, „vir doctus atque eruditus“ ex antiquis poetis collegerat, iis permutavit, quae ipse finxerat. Iubam etiam ipsum exempla sua fecisse Wentzelius (De Iuba metrico. Oppol. 1881) probare studuit. Ultimae aetatis grammatici, qualis erat Aphthonius, neque collegerunt neque ipsi fecerunt, sed, ut aliquid fecisse viderentur, exempla ex alio auctore in alium transtulerunt.

perspicietur. Neque enim exemplorum auctori verba etiam tribuere semper licebit neque verborum auctori exempla.

His absolutis ad metra iambica progredimur, de quibus Aphthonius egit p. 131, 30 — 140, 6, Terentianus v. 2181 — 2538. Quanquam enim maxima Caesiani libri pars cum expositione iambicorum periit, tamen nonnulla restant de Hipponacteis et de versu Saturnio, quibus in comparatione uti poterimus.

Ac primum quidem leges trimetri iambici scribuntur variaeque magnitudinis exempla adduntur p. 132, 7 — 133, 33. Quam doctrinam Terentiano non deberi facile intellegitur. cfr. v. 2181—2263. Nec probabiliter de Basso cogitabimus, quem Terentiano similem fuisse oportet. Obstat etiam, quod ille exempla Horatiana vel Catulliana vel alia vetera afferre solebat nominatis auctoribus. Ad Iubam fortasse aliquis exempla referat propter verba Atil. Fortun. p. 286, 9—13 „iambicus trimeter, qui est minimus, habet syllabas XII., qui maximus XVII“. Sed num hic grammaticus omnia a Iuba acceperit, dubium est, (cfr. Hense l. c. p. 156) et certe ab eo leges trimetri alienae sunt. Quae enim in libro II de eadem re sunt scripta, recte Iubae tribuuntur, qui auctor praecipuus in eo libro habendus est. Ab his autem ea, quae nostro loco docentur, et ordine et verbis dissentiunt; neque credi potest ipsum Aphthonium talia addidisse, qualia sunt p. 132, 31 „in tragico dumtaxat stilo: nam qui comico characterē sermonem instruunt sq.“, 84 „stilus comicus“. Neque omnino eum ex eodem libro eandem rem bis varia ratione descripsisse probabile est.¹⁾ Videtur igitur nostro loco abhibitus esse auctor quidam, quem nondum novimus.

Quae sequuntur p. 133, 34 — 134, 31 sumpta sunt ex Terentiani versibus 2273—2347. Nam et exempla eadem sunt et multa similia, ut p. 134, 30 et v. 2350. Sed omnia in

¹⁾ Attendas velim verba p. 132, 26: „Sed ne copulatio trochaei cum iambo alterius metri speciem induceret, quae aut choriambico aut ionico adempta prima brevi, qua iambus incipit, subsistere videatur.“ Cur non nominatur antispastus, sed mirum in modum ionicus? Suspicio oritur auctorem disputationis antispastum in metra non recepisse. Qui pes nominatur a Iuba p. 80, 20, ubi tamen ex nostro loco ionicus admixtus est. Neque enim in libro II de metris detractatione procreatis agitur neque omnino Iuba antiquiorem disciplinam secutus de iis egit, quod infra apparebit.

breviorem formam redacta sunt et verba nonnulla illata, quibus Terentianus abstinuit, ut tetrameter catalecticus p. 134, 15. 20.¹⁾

Sequuntur duo auctores de iambico quadrato p. 134, 32 — 135, 13 et p. 135, 14—29. Quorum posterior Terentianus est, cfr. v. 2371—2397, quanquam iterum legitur quadratus catalecticus p. 135, 19; nomen antibacchi, quod metri causa poeta usurpavit, servatum est ibid. 20, 24, exemplum eius contra repudiatum est. Quod nunc legitur: „Trahuntque magnis navitae clamoribus“ fortasse ex Caesii libro profectum est, ad quem certo referemus nomina poetarum p. 135, 26; solebat enim is, qui poetae singulis versibus usi essent, annotare.

Prior pars, cui debeatur, adhuc ignotum est; notamus interea vocem sesquipedis p. 135, 1. 4. 7, qua abstinuerunt Bassus et Terentianus.

De trimetro claudico et acephalo quae deinde exponuntur, in universum consentiunt cum Ter. M. v. 2419—2438, cuius exemplum „Est celer phaselus ille quem vides“, affertur; alterum autem „Iupiter salutis arbiter meae“ utrum Basso an tertio illi ignoto tribuendum sit, incertum est. Confidentius vocem „κολοβόν sive curtum“ p. 135, 32 tertio dare licet, qua cum Terentianus non usus sit, a Basso quoque aliena videtur.

¹⁾ Observandum est, neque Caesium Bassum neque Terentianum dixisse metrum acatalectum, catalecticum, brachycatalectum, hypercatalectum. Sed Maurus poeta saepius dixit syllabam catalecticam v. 1469, 1823, 2300, 2875, in quibus est locus gravissimus v. 1823: „Erit ultima syllaba post tres Catalectica quae perhibetur. Nec non alias quoque binas Et tres superare solere, Pes sit licet integer ipse, Si non hunc regula poscet, Catalecticon hoc genus omne Et semipedem vocitari Supra quoque iam meministi.“ Itaque si post integros pedes aliquid restat sive syllaba sive pes disyllabus sive trisyllabus, catalexis nominabitur, cfr. v. 1469. Jam vides brachycatalexin aut hypercatalexin ne de syllabis quidem adhiberi. Metra autem, in quibus tale aliquid accidit, clauda nominantur sive scazonta, cfr. v. 1738, 2377, 2400, 2430, 2518, 2527, 2910, 2936. Caesio idem probatum fuit, quod neque unquam in fragmento quattuor illas voces adhibuit et apud Mar. Victor. p. 91, 26 dixit de versu sotadeo „ut sit versus ex tribus syzygiis et semipede spondeo“ cfr. Ter. M. v. 1530 et 1830. Iam Westphalius l. c. p. 173 observavit haec: „Auch der Ausdruck κολοβόν (claudum) für catalectisch ist diesem Metriker eigenthümlich“ (sc. ex quo omnis de metris derivatis doctrina promanavit.) At vocabulum κολοβός non omnibus posterioribus in usu erat. V. sq.

Sed omnia ex huius libro deprompta sunt, (cfr. p. 257, 1—258, 11) quae de trimetro et tetrametro Hipponactis praecipuntur p. 136, 13—137, 7. Terentianus enim hoc loco iusto brevior trimetri exemplum non attulit, de tetrametro omnino tacuit. Neque minus ille de dimetro adhibitus est. Quanquam enim Alphii Aviti commemoratio Terentianum prodit, cui simillima etiam sunt verba p. 137, 13, cfr. v. 2441, exemplum prorsus ex Caesii more completur nomine Simonidis (cfr. Ter. M. v. 2358 sq., Westphal l. c. p. 170). De nomine dimetri epodi octasyllabi postea disputabitur. (p. 19.)

Eodem modo mixta sunt, quae sequuntur de dimetro acephalo et scazonte, quod explicare iam non necesse videtur.¹⁾

Tres auctores rursus coniuncti sunt in iis, quae de versu Saturnio disputantur. Ex Terentiano, qui brevissime de eo egit, profecta sunt initium excepto faunii nomine et verba p. 139, 17: cuius exemplum — 27, cfr. v. 2514 sq; ex Caesio p. 139, 1—10 cum tribus exemplis cfr. p. 265, 9—16. 266, 1. 3; e tertio exemplum p. 139, 15 cum originis expositione non uno nomine memorabili: „Est autem duabus primis syllabis longior ab hendecasyllabo. Nam uno pede in capite hendecasyllabi posito saturnius versus fiet.“ Ad eundem grammaticum redeunt verba p. 139, 27—30 propter nomen hendecasyllabi. Neque minus ab eo Aphthonium accepisse puto haec: „videtur tamen e duorum versuum membris compositus, dimetri et quadrati sq.“ ibid. 11—14. Talia enim neque apud ceteros duos auctores eius reperiuntur neque habemus, cur quartum quendam fingamus. Sed de hoc loco gravissimo postea disputabitur, ubi etiam de fine capitis p. 140, 1—6, in quo Thacomestus quidam commemoratur, sententiam proponamus.

Itaque, ut in versu Phalaecio exponendo, ita in iambicis quoque Terentiani librum quasi fundamentum disputationis Aphthonio fuisse cognovimus; saepius tamen in hac parte et Caesii copias et ignoti cuiusdam grammatici in auxilium vocavit.

Paulo aliter res se habet in eorum, quae ex hexametro heroico procreantur, metrorum explanatione, p. 107, 4 — 131, 30.

¹⁾ Verba: „Aegyptias choreas“ ab ipso Aphthonio ficta esse Keilio assentior, qui exempla mutare non veritus est, cfr. p. 16 ann. 1. Nam Thacomestus quoque, si hoc exemplo usus esset, vera verba attulisset.

Aphthonius enim exorsus a pentametro de tetrametro, trimetro, dimetro agit, deinde, quae ex penthemimere et hephthemimere originem trahant, exponit, denique anapaestica, choriambica, duo ionica percenset. Terentianus contra a pentametro elegiaco incipiens primum de tome penthemimere et reliqua versus heroi parte $\sim\sim\sim\sim\sim$ disserit, ex qua ad metra anapaestica et choriambica pervenit, deinde de hephthemimere et reliqua versus parte $\sim\sim\sim\sim$, ex qua ionici fiunt, denique de tetrametro, pentametro aeolico, clausula heroi $\sim\sim\sim$ exponit.

Caesius num in metris dactylicis persequendis certum ordinem tenuerit, nescimus. In iambicis eum Hipponactios versus et saturnium seorsim tractavisse videmus. Si tamen dactylica in ordinem redegit, Terentianum eum accuratius servasse, quam Aphthonium certum est.

Sed maior etiam, quam ordinis, differentia reperitur singularum rerum, exemplorum dico et praeceptorum, quae nunc conspiciemus. Primo igitur loco, ut decet, pentameter elegius declaratur, „docte Iuppiter et laboriose“ p. 107, 3 — 113, 10. Et in primo quidem capite, cui inepte¹⁾ inscriptum est: „Quot ex dactylico heroo metrorum genera deriventur,“ origo eius ex hexametro duabus syllabis detractis explicatur, deinde quattuor versus species²⁾ secundum coli prioris pedes proponuntur, quarum primae tripenthemimeres et trimetrum $\delta\sigma\gamma\iota\omicron\nu$ additur, secundae (p. 108, 28) versus asclepiadeus, denique de pentametri scansione variae sententiae traduntur. Ex tota hac doctrina nihil redit ad Terentianum, nisi nomen Callinoi p. 107, 10; ex exemplis „Musa mihi causas“ p. 108, 16 (Ter. M. v. 1744) et p. 109, 12 „o fortunatus desine Maenaios“ = Ter. M. v. 1750; de scansione versus p. 110, 2 — 8, 12 — 16 = Ter. M. v. 1752 — 1784. Non accipere potuit ab eo Aphthonius Archilochum aut Colophonium quendam inventores pentametri, originem versus per detractiōnem

¹⁾ Capitum titulos Mario Victorino deberi postea probabile fiet (p. 52).

²⁾ Quattuor species fiunt ex qualitate pedum coli prioris 1) $\sim\sim\sim\sim\sim$ 2) $\sim\sim\sim\sim$ 3) $\sim\sim\sim\sim$ 4) $\sim\sim\sim\sim$. Sed perturbatio per Aphthonium facta est, qui cum scripsisset p. 108, 1 „erit prima species, quae de hexametri versus tome . . . geminata conficitur“, pergere debebat v. 27 „eorum vero, qui non penthemimere geminata conficiuntur, species sunt tres“. Et statim ipse sibi obloquitur: „et haec geminata efferri non possunt“ v. 30.

p. 107, 13, πόδας κινητικούς p. 108, 11, tripenthemimeren p. 108, 14, cola dextra et sinistra, versum hexametro et pentametro communem p. 109, 19, quattuor denique versus species. Sed ne ex Caesio quidem haec permanasse credi potest, quia Terentianum neque tot omisisse neque auctoris sui praeceptum de origine pentametri permutasse veritatis speciem habet. Itaque auctor adhuc latet; interea notabimus eum graecis vocabulis non abstinuisse p. 108, 11. 19 sq. 110, 19; deinde verba 107, 12: „is versus a duodecim syllabis in quattuordecim crescit“ admonent loci de trim. iamb. p. 133; denique p. 109, 27 „Semipede ab hexametro minor, a pentametro maior“ conferenda sunt cum p. 139, 15.

Secundo in capite enumerantur metrorum genera, quae e pentametro profluunt, choerilium metrum seu diphilium, aeolicum, elegion διεστιγμένον, elegius scazon p. 110, 20 — 111, 25, quorum nullum Terentianus novit, nisi metrum aeolicum: et sumptum ab eo est v. 35 „a Sappho, vate doctissima, inventum“ cfr. v. 2148. Exemplum alterum „cordi laurea virginitas mihi cum foret“ ab ipso Aphthonio ex versibus eius 2154 sq. conflatum videtur: „Cordi quando fuisse sibi canit Atthida Parvam, florea virginitas sibi cum foret.“ Prius exemplum cum reliquis omnibus ex fonte ignoto profluxit. Attende vero rursus graeca vocabula inveniri p. 110, 31. 111, 14, et pentametrum catalecticum scazonta nominari p. 111, 21. In eodem capite metra quaedam adduntur, quae trochaeis sive spondeis cum colis dactylicis coniunctis procreantur. Quae de logaoedicis versibus docentur, aperte pugnant cum iis, quae Caesius Bassus proposuit p. 269, 11; Terentiani, quem ei etiam hoc loco paruisse probabile est, versus perierunt. Versum laconicum neuter commemoravit. Neque magis eorum, quae finem faciunt capitis, origo in luce posita est: agitur autem de anapaestis e pentametro figuratis.

In ultimo disputationis de pentametro capite „enuntiatio“ versus explicatur graecis exemplis adhibitis; adduntur quaedam de rhythmo in prosa oratione et de versibus reciprocis. Quae neque a Terentiano grammaticus descripsit, neque a Caesio Basso; is enim neque graecis exemplis usus est, cfr. p. 272, 7 (erravit Hensius l. c. p. 158) neque versum reciprocum p. 114, 4 afferre poterat, quem Diomedes neotericis poetis deberi ait G. L. I p. 517, 3.

Omnem autem de pentametro doctrinam uni auctori tribuendam esse et per se probabile est et mox demonstrabitur.

Sed ne in ceteris quidem metris dactylicis Aphthonius vestigiis Terentiani insistere voluit. Licet enim ex eius libro descripta sint, quae de tetrametro traduntur p. 115, 13—116, 2, multo plura ad eum referri non possunt, quae graecis exemplis etiam Caesio tribuere prohibemur. Item mixta sunt de versu Adonio praecepta p. 116, 2—18: Terentianus exemplum dedit, ignotus ille nomen *δίμοιρον ἐπικόν*. Tetrametri catalectici explanationem Mauro reddemus (v. 2093—2113). Sed quae sequuntur p. 117, 12—118, 9, iterum ab eius Caesiique doctrina abhorrent; uterque enim versum: „Solvitur acris hiems grata vice veris et Favoni“ ex tetrametro dact. et versu ithyphallico compositum esse docuit, quem Aphthonius hexametrum *περιτροσύλλαβες* nominat. Noverat tamen etiam alteram rationem, (cfr. p. 118, 6) propter quam versus hoc ipso loco positus est. Atque ut hic versus Archilochius ad tetrametrum spectat, ita ad dimetrum fortasse versus Phalaecius p. 118, 10—28, si quidem is constat ex dimetro et ithyphallico. Tamen valde dubia haec esse concedendum erit; neque enim haec phalaecii explicatio commemoratur neque *δίμοιρον ἐπικόν* apud auctorem Aphthonii cum tetrametro coniunctum fuit, sed in fine disputationis positum, cfr. p. 120, 5. Neque minus in verbis multa perturbata vel corrupta videntur, — nunquam enim phalaecius versus phallicus nominatus est,¹⁾ — sed singula persequi nunc non opus est; satis habeo monuisse hoc loco eadem duo exempla extare, quae in tertia phalaecii divisione p. 149 sq. iterumque metrum catalecticum vocari scazon p. 118, 25 vel claudum v. 28.

Denique trimeter et dimeter explicantur, de quorum priore Terentianus omnino tacuit, de altero iam vidimus.

Plura idem praebuit in capite sequenti de metris, quae ex penthemimere et hephthemimere propagantur. Simillima enim sunt, quae extant p. 120, 14—121, 2 et v. 1939—1956, (ubi tamen Sapphus nomen non legitur) p. 121, 16—122, 8 et v. 1957—2004, quae non recte grammaticus intellexit. Mixta

¹⁾ Vide, quae Keilius dixit de permixtione phalaecii versus et phallici G. L. VI p. 251.

sunt verba p. 121, 2 — 15, — exempla Caesicne an tertio illi assignanda sint, incertum est, — et verba p. 122, 9—26, in quibus Anniani nomen tertio auctori debetur, Septimii Sereni, quem errore quodam Aphthonius exempli auctorem nominavit, Terentiano¹⁾. Cetera quoque ad tertium referenda sunt.

Sequuntur metra anapaestica p. 122, 26 — 127, 2, choriambica p. 127, 3 — 128, 11, duo ionica p. 128, 12 — 130, 7. In quibus celerius progrediar, ne taedium legentibus oriatur, praesertim cum non alia ratione in his grammaticus egerit atque in ceteris. Terentiani igitur sunt p. 122, 28 — 123, 28 cfr. v. 1849 — 1860, 1801 — 1838, versus archebulei exemplum p. 125, 22—25 = v. 1912. 1913, de choriambo p. 127, 3—128, 11, cfr. v. 1861—1882. 1909. de ionicis p. 128, 23 — 129, 5, cfr. v. 2005—2028.

Caesio tribuamus de anapaestis p. 124, 8 — 20, de archebuleo p. 125, 31 — 126, 9, cfr. p. 256, 8 — 17.

Restant tertio grammatico altera Faliscorum carminum species et versus prosodiacus, tetrametrum anapaesticum p. 124, 21 — 125, 21, archebulei exemplum v. 26 — 28, p. 126, 9 — 20, versus Sallustianus et Calabrius p. 126, 21 — 127, 2, differentia versus sotadei et sotadici p. 128, 12—22, metrum praxillium et dithyrambicum p. 129, 6—14, denique p. 129, 15 — 130, 7.²⁾

Omnia metra in libro III et IV percensui praeter ea, quibus grammaticus titulum: „metra conexa atque inconexa, quae Graeci *ἀσυνάφνητα* vocant“, praefixit. Sed idem hoc loco Aphthonio accidit, quod Terentiano, cum Caesii disputatione de

¹⁾ Recte mihi de his versibus iudicavisse videtur Luc. Müller. Mus. Rh. XXV. 1870 p. 337 et post Rutilium Namatianum p. 35 sq., cfr. Keil Index schol. hib. Hal. 1873. Hense l. c. p. 8. Quod enim alii Müllero recte obicere potuerunt verba disputationis ipsius a Terentiano prorsus aliena esse, nobis non obstat. Saepe enim Aphthonium exemplum aliunde petatum in disputationem inseruisse vidimus. Accedit, quod tertius grammaticus nullo alio loco Septimium appellat. Denique Aphthonius ne aliis quidem locis exempla mutare veritus est, qui hoc ipso loco scripsit: „Carmina per varios dare modos,“ pro eo, quod Terent. affert v. 1993 dare sonos. Cfr. p. 149, 4. = Caes. B. p. 258, 22 (v. p. 8), p. 111, 6 = Ter. M. 2155 (v. p. 14). Itaque huic tribuamus verba „ligas ita liga“ pro „iugas ita iuga.“ Utrum vero „quando“ an „si qua“ a poeta scriptum sit, discerni non poterit.

²⁾ de verbis p. 129, 11 — 14. 130, 8 — 31 disputabitur p. 19 annot.

hendecasyllabo Phalaecio uteretur, ut metra mixta ex iambicis et dactylicis proponeret. Nam neque omnia, quae affert, sunt composita, velut choriambica, versus priapeus, galliambus, neque composita metra omnia comprehendit. Eadem dico ratione Aphthonius pro conexis et inconexis seriem metrorum attulit, quae neque omnia ἀσυνάφιστα sunt neque sub hoc titulo ab auctore propagata erant (quod recte iam contendit Westphal *Metrik der Griechen*, I p. 127, II p. 181 ann. 1). Is enim primum, quomodo Archilochus iambum ex dactylo, trochaeum deinde ex iambo finxerit, exponit, tum quomodo idem incisione (p. 141, 20 — 142, 16) et coniunctione nova metra commentus sit, ostendit. De coniunctione accuratius dicit: „aliae species per coniunctionem, aliae per iniunctionem metrorum diversi generis compositae formataeque noscuntur.“ Iam sequuntur metra Archilochi aliorumque composita e pedibus diversi generis. Nunquam autem haec metra inconexa dicuntur, semel verbum conectendi adhibitum est p. 142, 17, connexionis p. 147, 22, subnectendi p. 145, 24, multo saepius metra composita vel coniuncta appellantur. Auctorem neque Terentianum neque Caesium Bassum fuisse perspicuum est, itaque rursus ad tertium illum grammaticum redigimur, quem saepe nominavi. Nunc autem metris omnibus perlustratis accuratius de eo disputandum est.

Atque primum quidem quaerendum est, num omnia, quae aliena a Caesio Terentianoque esse intelleximus, ad unum referenda sint. Sunt autem praecepta de metrorum figuratione, plurima dactylicorum, iambicorum non pauca, tota denique compositorum metrorum series. Et profecto per se verisimile est grammaticum ab eodem figurationis leges, ab eodem metra figurata accepisse, praesertim cum non is esset Aphthonius, qui auctorem, quem semel describere incepisset, postea neglegeret. Sed etiam certius res demonstrari potest. Voluit igitur ille metra figurari „generalibus modis duobus, quantitatis et qualitatis, specialibus autem octo. Nam quantitas immutabit metrum aut per adiectionem aut per deminutionem; qualitas autem per translationem, permixtionem, transfigurationem, divisionem, unitatem, compositionem,“ p. 101, 6 sq. Haec igitur primum comparabimus cum iis, quae de coniunctis metris traduntur p. 141 sq., num in his quoque vocabula et praecepta illa reperiantur.

Figurationis nomen, quod Caesius et Terentianus ignoraverunt, legitur p. 143, 17, figurare p. 142, 21. 143, 21; eodem sensu formare saepius, velut p. 142, 19.

Adiectionem et deminutionem vel detractioem (cfr. p. 101, 12) omittere possumus, quia ceteris quoque notae sunt.

Translatio dicitur p. 141, 18 de pedibus, non de metris, quod non multum referre mox aliis exemplis apparebit. cfr. p. 42 ann. 2.

Permixtio p. 141, 8 in Aphthonii ipsius verbis legitur, misceri p. 146, 29; 147, 9, metra permixta sunt p. 144, 16—25.

Transfigurationis nomen non extat, sed ex doctrina prorsus singulari (cfr. p. 101, 9 „cum herous figuram trimetri accipit“) nominatur „iambicum heroi traductivum“ p. 146, 24.

Divisio, quid sit, paullo accuratius exponam, quia in libro I saepe extat hoc vocabulum. Dividere igitur duplicem vim habet: solvendi sc. syllabas et incidendi sc. metrum. Solvendi significatio neque apud Caesium neque apud Terentianum¹⁾ invenitur, sed incidendi semper, velut saepe in phalaecii versus septem divisionibus; dehexametro cfr. Ter. M. v. 1682. Contra grammaticus tertius, quem nominamus, et p. 101, 19 et in hoc capite de syllabarum solutione hoc verbo usus est. cfr. p. 147, 9. 21. 22. Idem de metris quoque ab eo adhibitum esse in libro I demum cognoscemus. Similiter et de syllabis et de metris vocabula, quae sunt divisioni contraria, ponuntur: conexio p. 142, 15. 147, 22. 30, coniunctio p. 142, 18. 29, 147, 20. Iubam quoque duplicem verbi vim agnovisse constat, postquam Keilius verba eius ap. Rufinum G. L. VI p. 562, 15 restituit.

Unitas, vox ceteris inusitata, legitur p. 127, 25.

Compositio denique p. 142, 19. 143, 16, quanquam saepius eodem sensu coniunctio p. 141, 19. 142, 18. 29, similia sunt verba: copulari p. 142, 21. 27, consociare p. 142, 25.

Semper autem meminerimus oportet vocabula variari potuisse et ab ipso grammatico, qui haec scripsit et ab Aphthonio. Velut

¹⁾ Terentianum solvendi voce saepissime uti demonstrare non opus est cfr. v. 1445 sq. Uno loco adhibita videtur dividendi vox v. 2227, ubi tamen non de syllabis dicitur, sed in universum:

Quia solida findi magnitudo non vetat.

Divisa iungi rursum in unum non queunt.

Opponuntur solida et divisa.

pro deminutione detractio, pro compositione coniunctio, pro figurando formare, sic pro divisione syllabarum solutio (p. 143, 29. 144, 4. 147, 12), pro divisione metrorum incisio legitur p. 141, 19.

Alia quoque, si opus est, argumenta afferri possunt, quibus eidem auctori p. 101 et p. 141 sq. deberi demonstratur. In exemplis enim eodem modo Horatii versus permutatur p. 101, 14 et p. 142, 13. — „Lydia dic precor libens“ p. 101, 29 saepe adhibetur p. 143, 4. 144, 18—24. 145, 32. 146, 15. Similis denique usus vocis: Age, Agite p. 101, 21. 23, et p. 143, 1. 7. 31. 144, 5. 13, 146, 7. 13. 15.

Alius locus, quo translationis exemplum habemus, in libro IV extat p. 155, 20, quanquam transmutatio p. 155, 22 appellatur, nusquam translatio. Qua re nos non impediri, ne ad eundem grammaticum omnia deferamus, exemplis modo allatis perspicitur.

Sed postquam intelleximus, cui metrorum compositorum enumeratio sit tribuenda, hac ipsa uti possumus, ut cetera eidem auctori reddamus. Primum igitur iambicus trimeter catalecticis dicitur hendecasyllabus p. 148, 9; idem nomen ceteris inusitatum legitur p. 139, 17; itaque totum locum, quem supra p. 12 segregavimus p. 139, 11—17, ad illum referemus, et cum singulari modo p. 139, 16 dictum sit: „est autem duabus primis syllabis longior ab hendecasyllabo“, eidem dabimus, quae p. 109, 27 in pentametri explicatione extant: „semipede enim ab hexametro minor, a pentametro maior est.“ Sed latius patet mos ille syllabas numerandi. Nam et p. 144, 4 trochaicus tetrasyllabus et p. 143, 21 iambicus decasyllabus nominatur pro trimetro iamb. brachycat. vel Archilochio. Nunc memineris velim fuisse, qui in trimetro iambico et pentametro heroico syllabas numeraret; hoc ab eodem factum esse nonne res ipsa clamat?

In dactylicis duo grammatici vestigia iam reperimus; quae cum dactylica artissime inter se cohaereant, fortasse, ut omnia ei tribuamus, sufficere possunt. Sed alia quoque suppetunt. Tripenthemimeres p. 142, 23 nominatur etiam 108, 14, versus figurantur p. 112, 12. 119, 21, pedes transferuntur p. 108, 12, syllaba dividitur p. 128, 22.¹⁾

¹⁾ Diu dubitavi de loco p. 130, 8—31, qui non paucis rebus ad hunc grammaticum revocari, non paucis ab eo prohiberi videtur. Adiectio, detractio, translatio, transfigurare ei in usu sunt, antispastus v. 25 et metrum hyper-

In iambicis pauca ab eo recepta sunt: de saturnio et trimetrorum serie p. 133 iam vidimus, nomen quoque dimetri octosyllabi p. 137, 8 ei dabimus; denique sesquipes, qui in dactylicis p. 124, 25. 126, 18 appellatur, p. 135, 1. 2. 4 quoque adhibetur.

Omnia igitur, quae neque a Caesio Basso neque a Terentiano Aphthonius accepit, non temere ad unum grammaticum referemus. Is autem quis erat? Profecto non mirum esset, si nomen eius nesciremus; quis enim Aphthonium novisset, nisi uno loco libri manuscripti memoriam eius servavissent? Sed scimus nomen. Est enim Thacomestus¹⁾, qui dicitur p. 140, 2. Narrat Aphthonius eum versum saturnium a trimetro scazonte nasci voluisse. Trimeter scazon autem est trimeter catalecticis, qui *κολοβός* sive *σκάζων* appellatur p. 135, 32, quomodo pentameter etiam dactylicus et versus phalaecius (p. 111, 21 et 118, 28); eundem trimetrum esse hendecasyllabum supra vidimus. Iam legitur p. 139, 16 „nam uno pede in capite hendecasyllabi posito saturnius versus fiet“ et p. 143, 28 „haec forma (sc. trim. iamb. catal.) conveniens saturnio versui est.“ Thaco-

catalectum v. 12. 21 ei ignota sunt. Sequitur enim antiquiorem disciplinam, quam antispastum repudiavisse Westphalius demonstravit l. c. I p. 114. Hypercatalexin autem neque Caesius aut Assecia eius novit neque hic alio quodam loco nominavit, quanquam saepe metra acatalecta et catalectica p. 141 sq. (cfr. etiam quae dicuntur p. 42 sq. 53). Qui ut statim hoc addam, ne brachycatalexin quidem adhibuit. Quam saepe enim ithyphallicum metrum nominavit! semper tamen id tribus trochaeis constare voluit (contra Iuba p. 62, 17 idem dixit dim. troch. brachyc.) Versus sotadicus p. 128, 17 describitur „constat e tribus ionicis pedibus et ultimo spondeo“. (cfr. p. 11, ann. 1.) Neque eo, de quo agitur, loco nomina antispasti et metri hypercatalecti Aphthonio tribuere licet. Itaque consequitur ut Iubam auctorem fuisse credamus. Qua in re monendum est, ne quem in errorem inducant voces: adiectio, detractio, ceterae, ne has quidem ab Heliodori disciplina alienas fuisse. Neque enim is omnia abiecit, quae antiquioribus placuerant, sed in usum suum mutavit. Velut adiectionem adhibuit in re, quam *συλλεβνὴν παραύξησιν* pedum nominabat, eandem cum detractio et translatione in metrorum amplexione vel *ἐπιπλοκή*. Transfigurandi autem verbum prorsus alio sensu p. 130, 19 legitur atque p. 101, 24. Itaque locum Iubae dabimus. Idem cognoscitur in metro dithyrambico p. 129, 11 — 14 hippii nomine, de quo plura dicam p. 28, quanquam exemplum variatum est ex eo, quod Caesius attulit p. 264, 25.

¹⁾ De nomine Thacomesti cfr. Hense l. c. p. 125.

mestus igitur est, qui metra composita, saturnii expositionem, pentametrum et phalaecium scazonta Aphthonio dedit, Thacomestus igitur tertius eius est auctor.

Restat unus locus libri tertii omnium difficillimus, de metris mixtis et asynartetis (cfr. Westphal l. c. II p. 179 sq., Hense p. 59 sq.) Quem mixtum esse supra dixi. Multa enim cum novem prototyporum serie, quam Aphthonius Iubae debet, cohaerere perspicuum est, sed Thacomesti quoque certa extant vestigia. Cui metra permixta et composita nota fuisse ex iis apparet, quae p. 141 sq. leguntur. Accedit compositorum divisio p. 114, 14: „Archilochus iungendo inter se diversa nova metra composuit, quae Graeci σύνθετα et ἀσύνθετα appellant, ἀσύνθετα quidem, quae eiusdem sunt generis, σύνθετα vero, qui ex diverso.“ Nunquam autem ἀντιπάθεια aut συμπάθεια, nunquam ἀσυνάρετα aut genera eorum μονοειδῆ, ὁμοιοειδῆ, ἐπισύνθετα reperiuntur. Quibus monitis ad ipsum caput de asynartetis aggredimur. In quo certo illi tribuimus p. 104, 21: „Omnia enim ex dactylo et iambo principalibus orta noscuntur“ (Terentianum enim auctoremque eius de compositis metris nihil praecepisse ex libris eorum apparet) et Archilochi laudem p. 104, 10, cfr. 117, 30. 141, 10. 143, 14, quae ad verbum paene consentiunt. Sed totus locus p. 104, 6—28 ita cohaeret, ut ad unum referendus sit exceptis his: „cum heroi versus secundo colo ithyphallica epodos per ἀντιπάθειαν respondet“ (p. 104, 18) et verbis extremis: „haec enim sola duo metra“ sq., in quibus haec: „quamvis et iambicum heroi sit traductivum“ aut descripta sunt ex p. 146, 24, aut, si Thacomestus etiam hoc loco talia posuerat, Aphthonius quaedam mutavit. Neque enim novit ille prototypa praeter dactylicum et iambicum, qua de re mox accuratius disputabitur. Alio quoque loco metra, quae huic σύνθετα sunt, ἀντιπαθοῦντα nominantur p. 102, 31, ubi tamen perturbatione crescente haec metra etiam ἀσυνάρετα appellantur. „Per ἀντιπάθειαν vero — ut sunt ionica ἀπὸ μείζονος cum iambicis vel dactylica cum trochaicis (primus error), semper dissentientia inter se —, unde et ἀσυνάρετα (secundus) a Graecis appellantur, ut est: beatus ille qui vacans mente vivit integra (tertius error).“ Hoc exemplum

enim Thacomesti esse inde intellegitur, quod similes sunt versus p. 101, 14. 142, 12 et quod alterum quoque exemplum ad eum redit p. 103, 3=144, 12. Pergit grammaticus: „nam compositus apparet versus ex dimetro iambico acatalecto et dimetro trochaico catalectico — ex diversis et contrariis amplexionibus.“ Iterum error gravissimus ab Aphthonio illatus, auctor enim recte perrexit: „hi enim etiamsi genere congruunt, specie tamen discrepant.“ Hunc auctorem Thacomestum esse iam monui, cui cetera continuanda esse verbis „confragose et aspere“ p. 103, 5 probatur, cfr. 104, 8. Iubae autem dabimus tertium exemplum p. 103, 9, quod etiam 62, 19 legitur et simile est tetrametro trochaico hypercatalecto in fragmento Bobiensi posito G. L. VI p. 622. 27: „(Saevus) aliger cupido nos calore sirio gerit“ cfr. Keil p. 618. Exemplum quartum quoque ad Iubam probabiliter defertur propter consensum cum scholio Heliodoreo ad Aristoph. eq. v. 756, quod Keilius annotavit; exemplum denique quintum cum hoc coniungendum videtur. Sed quae interposita sunt verba gravissima v. 10—13, ab eo accepta non sunt: „Praeterea permixtiones colorum in metris quadripertitae sunt. Aut enim metra ex duobus colis imperfectis conciliantur aut ex duobus perfectis aut ex perfecto et imperfecto, aut contra, id est ex imperfecto et perfecto.“ Primum enim exempla Iubae ineptissime addita esse et Westphalius et Hensius intellexerunt. Deinde haec divisio neque in scholiis ad Hephaestionem commemoratur neque grammaticus, qui p. 105, 31 accuratissime cola a monometro brachycatalecto usque ad dimetrum hypercatalectum enumeravit, altero loco tam breviter, ne dicam neglegenter, cola perfecta et imperfecta proponere potuit. Thacomestus autem potuit, cum metra brachycatalecta et hypercatalecta nondum novisset. Temere vero Westphalius et Hensius Aristidem, qui similem affert doctrinam p. 56 M. 36, 9 J. sua ex Heliodoro accepisse contenderunt. Vide haec: *Τὰ μὲν οὖν ἀπλᾶ μέτρα καὶ πρωτότυπα ταῦτά ἐστιν. Γίνεται δὲ ἐκ τούτων τῶν αὐτῶν μὲν διπλασιαζομένων μέτρων σύνθετα, τῶν δ' ἄνομοίων ἀσυνάρτητα, τούτων δὲ τὰ μὲν ἐκ δυοῖν κώλων (Westphalius sequor) ἐν ἀποτελεῖ μέτρον, τὰ δὲ ἐκ κώλου καὶ τομῆς ἢ κώλου καὶ τομῶν ἢ ἀνάπαλιν τομῆς καὶ κώλου ἢ τομῶν καὶ κώλου ἢ ἐκ πασῶν τομῶν . . . γίνεται δὲ κατ' ἀντιπάθειαν μέτρα δύο sq.* Aristides igitur μονοειδῆ speciem asynartetorum esse noluit,

quod et scholiasta Hephaestionis p. 201, 22 W. et hoc loco Iuba iubent. Neque in ceteris similitudo inter hos et Aristidem cognoscitur.

Verba igitur p. 103, 10--13, cum a Iuba non sint profecta, necessario Thacomesto tribuimus, ad quem postea syzygiae quoque perfectae et imperfectae redibunt p. 54, 9. 61, 26. 31.

Eidem danda esse censeo exempla p. 105, 7—23, quae illo loco aliena esse facile perspicitur. Sunt enim metra e colis eiusdem generis, quae grammaticus ἀσύνθετα nominavit p. 114, 16. Is autem cum p. 103, 5 exemplis συνθέτων μέτρων allatis sic pergat „intellegis igitur duo cola dissidentia inter se ita confragose et aspere coisse in unitatem connexionemque, ut superiora lenem ac liquidam nequaquam (verbum corruptum est) convenisse videantur“ de asyntheticis antea egisse intellegitur. Neque omittendum est voce praeterea p. 103, 10 („praeterea permixtiones quadripertitae sunt“) indicari hanc divisionem e depositione metrorum factam praecessisse alteram, quae nisi e genere nulla ratione, si quid video, institui potuit. Non temere igitur differentiam metrorum συνθέτων et ἀσυνθέτων ante hunc locum declaratam fuisse suspicabimur. Exempla autem p. 105, 7—23 apte in hac disputatione afferri potuisse negari non potest.

Restant metra συνεκχυμένα et ἀπεμφαίνοντα, quae tribus locis commemorantur p. 103, 19. 105, 24. 106, 14. Et facile suspicio oritur, ut apud Aristidem haec cum metrorum imperfectorum et perfectorum divisione coniuncta sint, eadem nostro quoque loco cum his sociata fuisse; sed philosophus graecus et aliis rebus et ipsa definitione „confusorum et immanifestorum“ metrorum ita ab Aphthonio dissentit,¹⁾ ut utriusque praecepta ex uno auctore promanasse credi non possit. Itaque ex hac re nihil consequitur.

¹⁾ Aristides p. 36, 32 Jahn. συνεκχυμένα δ' ἐστὶ τὰ διὰ τῶν συνθέτων γινόμενα ποδῶν, ὅταν τῶν μὲν μακρῶν λυομένων, τῶν δὲ βραχειῶν συναγομένων ἐν ταύτῃ διποδίᾳ δυσχερές ᾖ, ποτέραν ἀποφαντέον. οἷον εἴ τις διαλύσειε μὲν τὴν πρώτην μακρὰν τοῦ ἀπὸ μείζονος ἰωνικοῦ, συναγάγοι δὲ τὰς βραχείας, ἄδηλον πότερον ὁ μείζων πέφυκεν ἰωνικὸς ἢ ὁ ἐλάττων . . . καλεῖται δὲ τινὰ καὶ ἀπεμφαίνοντα, ὅταν ἐν τοῖς συνθέτοις ποσίν, ὅπου χρειὰ βραχείας, μακρὰ παραληφθῇ, ᾧ τινες καὶ τῶν ἀρχαίων κέχρηται. . . . Aphthonius etiam in ea re errasse videtur, quod nominum duorum differentiam non indicavit. Quis enim diversis nominibus pro re eadem utitur?

Certiora sunt argumenta in singulis. Ab uno Thacomesto venire poterant cola imperfecta p. 103, 20, metra perfecta p. 105, 25, cola perfectae proceritatis p. 105, 30, eidem conveniunt singula verba: divisio p. 103, 21, conexa p. 103, 22, sociari p. 105, 31 (cfr. p. 17 sq.); proceritatis autem vocem, quam Iuba usurpavit apud Rufinum G. L. VI p. 562, 19 (cfr. Hense l. c. p. 108) ab illo non alienam esse in libro I et II videbimus. Accedit, quod loci p. 103, 19. 105, 24 ineptissime Iubae verbis immixti sunt. Exemplum enim, quod ad hunc grammaticum brachycatalecti nomine revocatur (p. 103, 22), non est compositum e colis minimae proceritatis (nominantur dim. iamb. catal. et dim. dact. brachyc.;¹⁾ exemplum ipsum corruptum est); quae autem sequuntur p. 105, 31, cum his metris omnino non cohaerent. Et in his fortasse auctoris vestigium mansit in verbis, quae Keilius ureis inclusit „non composita“. Aphthonium enim asynartetorum nomen intulisse puto pro eo, quod auctor praebibat: „haec coniuncta, quae Graece *ἀσύνθετα* i. e. non composita nominantur.“ Dubitabimus igitur etiam de loco p. 106, 14, quanquam in eo certa argumenta contra Iubam afferri non possunt.

Dubia denique sunt verba p. 102, 19 — 26, quae inepte in Iubae verba inserta esse iam Hensius vidit l. c. p. 60. Atque ut Aphthonius metra *σύνθετα* Thacomesti supra *μικτὰ κατ' ἀντιπάθειαν* nominavit, ita *ἀσύνθετα* mixtis *κατὰ συμπάθειαν* aequare potuit. Sed Iubam quoque talia scribere potuisse concedendum est. Vox autem uniformia metra = *μονοειδῆ* alibi non invenitur. Itaque res non certa est; hoc vero certum et duos auctores per totam disputationem ineptissime mixtos esse et perpauca ex Iubae asynartetorum explicatione, nihil omnino ex Heliodori superesse.²⁾

Haec accuratius exposui, ut quaestioni respondeam gravissimae: Aphthonius utrum ipse Iubae, Thacomesti, Caesii, Terentiani doctrinam coniunxerit an coniunctam a Iuba acceperit.

¹⁾ metrum brachycat. fit, si in dipodia alter pes deest. Itaque dimetrum dact. brachyc. est — — — — —. Sed fortasse vitium hoc loco latet.

²⁾ Id quoque, num genera quattuor milia XCVI metrorum compositorum asynarteta ab Heliodoro nominata sint, valde est dubium. Recte enim de iis indicavit Westphal l. c. II p. 189. Quam autem imprudenter Aphthonius hoc nomen cuiusvis generis versibus tribuerit, saepius observavimus.

Quae res nunc vix cuiquam dubia esse potest. Primum enim Thacomesti libro Iubam usum esse nemo sibi persuadebit. Quid enim? Num ipse Iuba sua exempla alienis praeceptis ineptissime addidit in asynartetis? Num ipse Iuba, quae essent metra *μικτὰ κατὰ συμπάθειαν* et *κατ' ἀντιπάθειαν*, ignoravit? Hanc laudem Aphthonio relinquemus. Terentianum deinde ab eo adhibitum esse ne Hensius quidem concessit neque ullo modo probari potest. Neque aliter de Caesio Basso iudicare possumus, quanquam fragmenta eius ex Iubae libro ad Aphthonium pervenisse Hensius quovis pignore contendit. Quae sententia si vera esset, paucissima sane in libro III et IV Iubae deberentur neque is recte, quod ab Hensio factum est, praecipuus grammatici dux in metris derivatis diceretur. Sed sententia illa mihi quidem non probatur. Ipse enim Hensius in nullo Iubae fragmento de metris derivatis agi observavit, quod miro quodam casu factum esse dixit, ipse certa illius vestigia in libris posterioribus non inveniri concessit, ipse, quae certe ad eum de eiusmodi metris referri possent, se inventurum esse desperavit p. 27. 92. Et miror eum uno argumento, quod mihi quidem satis leve videtur, ita confisum esse, ut omnes dubitationes abiceret: „Caesii fragmenta extant in libro II, in quo omnia Iubae debentur, itaque in ceteris quoque eidem tribuenda sunt!“ cfr. p. 25. At primum ubi ille rem de libro II demonstraverit, frustra quaesivi. Et si quis assentietur, statim novis difficultatibus implicabitur. Cur enim Iuba Caesii praecepta in metrorum prototyporum explanationem recepit? quo facto in metris derivatis aut repetenda quaedam erant aut omittenda. Nonne multo probabilius coniciemus, quia et in prioribus libris, ubi multa Iubae vestigia extant, et in posterioribus, ubi nullum est, Bassi fragmenta legantur, ubique ea ab Aphthonio esse illata? Aut, ut fortius dicam, si in libris posterioribus haec fragmenta nusquam ad Iubam certis de causis referre possumus, nonne idem facere in ceteris hac ipsa re vetamur?

Verbo attingam alterum argumentum, quod attulit Hensius p. 24, „quod eadem, quae sic efficitur, bipertita metra tractandi ratio etiam in posteriorum grammaticorum compilationibus conspicua est. Huc referendi sunt Victorinus, Atilius, Servii qui dicitur centimeter libellus, Diomedes, nunc ut alios praeter-

mittam.“ Vellem eos non praetermisisset, quos neque ego novi neque, puto, alius praeter eum. Diomedem autem Iuba non usum esse ipse saepius demonstrat (p. 38. 43. 103. 121). Servius de metris derivatis omnino non egit. Quae Atilius Fortunatianus affert, paucissima sunt neque cum Mario Victorino consentiunt. Ubi igitur est consensus grammaticorum? Causas, quas Westphalius pro eadem sententia attulit, ipse Hensius refutavit p. 94. Si enim Terentianus exempla novellorum poetarum non a Iuba accepit neque Diomedes pendet a Iuba, communis eorum auctor fingi non potest. Quem ut efficeret, Westphalius Iubam de metris derivatis egisse coniecit.

Redeundum igitur est ad sententiam, quam viri docti ante Westphalium secuti sunt (cfr. Hense p. 24), velut Wentzelius, *Symbolae criticae in historiam scriptorum rei metricae latinorum* p. 18: „Iubam ita egisse existimaverim, ut primum de litteris syllabisque, deinde de pedibus, tum de metris prototypis — denique morem grammaticorum secutus de metris conexis inter se atque inconexis sive asynartetis exponeret.“

Pauca addam, num certis causis commotus Aphthonius modo alium modo alium secutus sit. Qui cum nihil magis vereretur, quam ne quid neglexisse aut ignoravisse videretur, eum qui quoque loco plurima praebuit, arripuit et compilavit. Itaque in dactylicis metris Thacomestus ei acceptissimus fuit, quippe qui multa genera simpliciter enumeraret breviterque describeret; sed ne Terentianus quidem est neglectus, qui genera quidem pauciora, sed plura in singulis attulit. In iambicis cum Thacomestus numero metrorum poetam non superaret, loco cedere debebat, quanquam sicubi uberiora habebat, non repudiabatur. Caesius Bassus denique, qui multis metris recentiorum imprimis poetarum caruit, minus Aphthonio placebat, qui explicationes quoque nimis longas non necessarias putavisse videtur. Itaque exempla et poetarum nomina saepe, rarius verba assumpsit. Sed satis accurate munere suo functus est. Ex Terentiano unum modo metrum omisit (v. 2525), quod ex Keilii annotationibus facile videbis, Caesianum nullum, cuius verba quoque satis fideliter servavit, si quando eo utebatur (cfr. p. 136, 13 — 137, 7 = 257, 1 — 258, 11. p. 139, 2 — 6 =

265, 9 — 13); poetae verba paulo magis mutari necesse erat, sed ne ab his quidem valde recessit.

Sed cum de libris III et IV satis dictum videatur, ad priores progredior.

B. De Auctoribus in libro primo et secundo adhibitis.

In libro I et II eum ordinem iterum tenendum esse censeo, ut a posteriore incipiam. Cum enim in libro I Aphthonium praecepta legesque auctorum non minus miscuisse verisimile sit, quam metra singula in ceteris, prius cognoscere utile erit quid Iubae tribuendum sit, quem in prioribus libris adhibitum esse, dudum intellectum est cfr. Hense p. 25. 125.¹⁾ Qua in re id praecipue attendendum erit, num Caesii fragmenta ita cum eius verbis coniuncta videantur, ut ab ipso ea inserta esse probabile fiat. Et quia Keilius scribit G. L. VI p. 619: „in quattuor metris, in quibus maxime illius (i. e. Iubae) auctori-

¹⁾ Artissime enim metra prototypa cohaerent, in quibus Iuba bis laudatur p. 88, 4. 94, 6. Difficillima est de his metris quaestio. Ex verbis enim p. 52, 20 Westphal l. c. I p. 113. 167 tria systemata prototyporum restituere studuit, quorum unum Varronis et antiquioris scholae esset. Sed ubi sunt eorum vestigia in Caesii fragmento, ubi in Terentiano, ubi in Thacomesto vel si quis iis extat similis? Accedit, quod ea metra ne recte quidem prototypa nominantur, si prototypa sunt ea, e quibus cetera aut quattuor Caesii rationibus aut octo Thacomesti procreantur. Anapaestica enim, trochaica, choriambica, ionica metra sunt derivata. Heliodorus autem ex octo vel novem suis prototypis nunquam alia procreavit. Et ridiculum est, quod scribit Aphthonius, metra dact. et iamb. esse prototyporum prototypa, quae verba ipsa secum pugnant. Itaque putemus necesse est, grammaticos antiquos sola metra dact. et iamb. prototypa appellavisse, cuius rei testimonium habes apud Diomedem G. L. I p. 501, 16. „Formae principalium metrorum secundum antiquitatis rationem generalissimae duae sunt inventae, dactylica et iambica. His etiam, ut aliorum probat auctoritas, accedunt septem hae . . .“ Heliodorus autem aut abstinuit hoc nomine, quod Hephaestionem fecisse certe videmus, aut, si recepit, non proprio sensu eo usus est, ut summas species, quibus omnia continentur metra, indicaret. Latinos denique grammaticos omnia perturbasse non est mirum. Aphthonium autem l. c. p. 52, 20 errasse etiam aliis de causis probabile est. Nam qui proceleumaticum receperunt, hoc ideo fecerunt, quia molossicum metrum huic respondere posse conspexerunt p. 98, 23. At nonne molossicum etiam in prototypa recipiendum erat?

tatem secutus esse videtur, antispastico, duobus ionicis, paeonico“ ab his incipiamus. Primum igitur, num certus disputationis ordo in omnibus teneatur, videbimus, quo reperto aliena facilius disiungemus. Semper igitur primo loco, quos pedes metra recipiant, exponitur, quae res amplam disputationem postulat maxime in ionicis ἀπ' ἐλάσσονος. Deinde breviter scansio metri vel percussio indicatur in ionico utroque, p. 90, 21. 94, 30. Quam semper declaratam fuisse intellegitur similibus praeceptis in iambicis p. 80. 5, trochaicis p. 84, 17, anapaesticis p. 75, 26, choriambicis p. 86, 20, proceleumatico p. 99, 10. Tum ipsa metra enumerantur a brevissimo ad longissimum, quibus in ionicis nonnulla extra ordinem adduntur.

Iam, si ad singula pergimus, in metro antispastico Aphthonius praeter Iubam, qui nominatur p. 88, 4, nullo auctore uti potuit, quia nemo hoc metrum adhibuit.

In ionicis α. μ. pes molossus hippius dicitur p. 89, 31 ex more Terentiani v. 1397, non Iubae, qui epitritos hippios nominat p. 48, 12 (idem traditur in anecdoto Ambrosiano ed. Keil. *Analecta grammatica* Hal. 1848 p. 10, 18 et in scholiis Heph. p. 136, 8. W.). Terentianus autem sine dubio Caesii exemplum secutus est. Itaque non temere putabimus eodem modo, quo nomen bacchii et chorei, hippii nomen quoque in recentiore disciplina alium significare pedem. Diomedes autem, cum auctorem antiquiorem et recentiorem coniunxerit, et molossum et epitritum pedem hippii nomine donavit. De libello, cui inscribitur: *Breviatio pedum* (G. L. VI p. 307 sq.) disputare non huius est loci.¹⁾

Deinde legimus p. 89, 23, „utrumque hoc ionicum magis rhythmis, quam metris proprium est“, quod aut Heliodoro aut Iubae placuisse nusquam traditum est. Neque hoc casu factum esse putabis, si memineris quam saepe paeonis natura rhythmica commemoretur, cfr. Hense l. c. p. 37. *Heliodoreische Untersuchungen* p. 119.²⁾

¹⁾ Cfr. p. 19 annot. 1 in fine et p. 41.

²⁾ Attendendum est Caesium Bassum quoque versum sotadeum numerum vocare p. 255, 4, Quintilianum autem *Inst. orat.* IX 4, 79 docere: „pes mihi videtur tres syllabas non excedere, quanquam ille (Cicero) paeone

Permixtionem factam esse etiam alio modo intellegitur. Ea enim, quae leguntur p. 90, 10 sq.: „Recipit hoc metrum trochaicas bases — similiter anapaestum et pyrrichium geminatos recipit“, ex Iuba esse demonstratur verbis *κατὰ συμπάθειαν* et antispasti commemoratione; quae cur ex p. 89, 26 repetita sint, intellegi non potest, nisi duos auctores coniunctos esse putamus. Sed quis praeter Iubam adhibitus est? Cum Terentiano in verbis similitudo non conspicitur, a quo praeterea aliena est vox divi-
dendi p. 89, 20. 29, eodem verbo Caesius excluditur. Restat Thacomestus, pro quo alia quoque argumenta extant. „ionicus a maiore, quem musici ἀπὸ μείζονος vocant“ p. 89, 17 cfr. „nunc de ionico, quem musici ἀπ’ ἐλάσσονος vocant“ p. 129, 15. origo pedis „ex molosso novissima eius longa in duas breves divisa“ p. 89, 19 eidem placuit p. 46, 16, ut postea apparebit. Et quia bene cohaerent verba p. 89, 17—90, 10, haec omnia Thacomesto tribuenda sunt; quae sequuntur, Iubae. Quanquam fortasse etiam extrema p. 90, 17—20 Thacomesto debentur, qui etiam alio loco Ciceronem appellavit p. 113, 4; neque enim satis apte Iuba hoc loco nomen ionici metri explicavisset, qui talia in pedum expositione ponere debebat.

Series metrorum p. 90, 22 — 91, 7 sine dubio ad Iubam redit. Eorum autem, quae extant p. 91, 8 — 92, 31, finis (p. 92, 13—31) paene ad verbum legitur apud Caesium in initio libri mutilato p. 255. Itaque tota de sotadeo doctrina ex eo promanavit praeter p. 91, 28 — 92, 3, quae Iubae esse voce brachycatalecti demonstratur cfr. p. 19. annot. 1. Sed observandum est e duobus exemplis metri praxillii alterum apud Thacomestum legi p. 129, 10, cuius exemplum cum Iubae exemplo grammaticus coniunxit eodem more, quem in versus phalaecii expositione saepe reperimus. Etiam versus sotadicus v. 29 Thacomesto debetur cfr. p. 146, 19; Iubae exemplum omissum est. Denique ionica quoque per synaphian coniuncta Caesio danda esse puto, qui ipse p. 263, 10 versum adhibet: „Galli timidi semianimes

dochmioque . . utatur. 80. Neque tamen ipse dissimulat quibusdam numeros videri, non pedes. Neque immerito, quidquid enim supra tres syllabas, id est ex pluribus pedibus“ Tetrasyllabi pedes igitur omnes sunt numeri. Sed hoc longius persequi nunc non licet. cfr. p. 42.

tergora vertunt“ et Terentiano alterum exemplum dedisse potest ex Horatio p. 91, 16 = v. 2085.

Quibus expositis non est difficile dictu, cui hoc caput ex quattuor auctoribus mixtum debeatur. Thacomestum et Terentianum a Iuba adhibitos esse ne Hensius quidem contendet. Quam inepte autem ea, quae leguntur p. 91, 28—92, 3, in Caesii verba inculcata sint, quivis videt; quibus eiectis demum sensus verus restituitur p. 92, 4. Et haec a Iuba ipso ita instituta esse credemus? Miror autem, quomodo Hensius in fragmentis, quae ei non placuerunt, omittere potuerit, plura sane, quam recepit. Unde enim illa accepit Aphthonius? Quae si loco commota videbantur, redintegrandus erat ordo et indicandus locus, ubi quaeque apud Iubam collocata fuisse cum probabilitate quadam suspicari liceret. Sed hoc semel monuisse satis erit. Ceterum vide, quam non Aphthonius Iubae pepercerit, quem de ionicis integris egisse, quae Graeci *καθαρά* vocant, nunc ex uno versu p. 91, 28 intellegitur, exempla vero eius quater omisit p. 90, 27. 31. 35. 91, 29, quantum adhuc cognoscere licet.

In ionicis ἀπ' ἐλάσσονος statim prima verba: „ionicus minor, quem musici ἀπὸ ἐλάσσονος vocant“ Thacomestum redolent;¹⁾ ad quem sine dubitatione referemus etiam ioni metri naturam rhythmicam p. 93, 21, et bacchium a longis incipientem p. 93, 11.²⁾ Ex Iuba autem haec descripta esse non possunt. Quis enim, si sententiam sibi improbatam affert, dicit: „Recipit bacchium — huic necessario trochaeus aut eius basis adnectetur ea contemplatione imminuta, ut tempora — compleantur: Id Graeci ἐπιζευξιν vocant . .?“ Quis non dicit: „Sunt qui asserant, sunt qui putent“ vel similia? Itaque totam ἀνακλάσεως expositionem

¹⁾ Nomen „ionicus maior vel minor“ p. 89, 33. 90, 9. 93, 1 Aphthonio videtur deberi, quia idem legitur in Caesii verbis p. 81, 24, nunquam in libro III. Recentiores hoc nomen usurpare soliti sunt, ut Sacerdos, Mallius Theodorus, Diomedes, Aristides Quintilianus.

²⁾ Sine dubio dixit bacchium a longis incipientem idem, qui bacchium a brevibus incipientem p. 112, 5. 125, 26, 126, 12, i. e. Thacomestus (p. 127, 20 nomen fortasse ab Aphthonio illatum est). Sed ne palimbacchium quidem ab illo alienum fuisse in libro primo apparebit (p. 40, 29. 41, 6. 46, 29. 72, 22).

Aphthonius recepit a Thacomesto p. 93, 1 — 94, 5. Et observes velim huic quoque convenire verbum proceritatis p. 93, 32. 35 (p. 24). Cetera Iubae recte dabuntur p. 94, 6—31.

De metris ipsis difficillimum est iudicare. Probabile sane videtur, quanquam certa argumenta non extant, exempla plurima deberi Iubae. Sed cum in metris puris omnia desint brachycatalecta et hypercatalecta, in metris mixtis perturbatio illa, quam Keilius in annotatione observavit, a Iuba accepta esse non possit, haeret dubitatio. Sed ne ceterorum quidem auctorum certa vestigia investigare potui. Caesius enim nomen galliamborum alio modo explicavit p. 262, 26 atque factum est p. 95, 25. Ex Terentiano unum exscriptum est exemplum p. 96, 1 = v. 2888, et versus 2891 pro exemplo affertur p. 95, 27, in disputatione autem ipsa nihil ad eum referri potest. Neque magis Thacomestum esse abhibitum iustis causis demonstrari potest. Itaque hoc in capite iudicium cohibendum erit.

In paeonicis pauca a Iuba aliena videntur. De hoc metro nihil omnino Terentianus, non multa Caesius docuit p. 264, 18—25, quae satis accurate ab Aphthonio repetita sunt immixto tamen nomine metri acatalecti p. 98, 2. Sed ne haec quidem suo loco posita sunt, nam serie a dimetro usque ad hexametrum absoluta extra ordinem tetrameter additus est.

Statim proceleumaticum metrum adnectam, in quo verba p. 99, 5—10 fortasse inserta sunt ex Caesio p. 265, 4—6, sed ita immutata sunt, ut dubitare de ea re liceat. Si vero e libro eius promanarunt, ne haec quidem apte iniecta sunt. De scan-sione enim metri, quae ad omnes pariter species pertinet, ante singulos versus exponendum erat, quod alibi semper factum est. Ex Terentiano unum fluxit exemplum p. 99, 14, cfr. v. 1464; e Thacomesto duo fortasse versus 16 et 18 cfr. p. 101, 21 et quae supra attuli (p. 19) p. 143, 1. 7. 31. 144, 5. 13 sq. Neque cetera certis testimoniis ad Iubam referuntur, velut exemplum versus laconici, quem Thacomestus agnovit p. 112, 10 et nomen metri, quod est *εἰσόδιον* p. 99, 20.

Restat tetrasyllaborum metrum primum choriambicum, quod valde perturbatum est. Pedibus enim absolutis hexameter Caesii interponitur. Sequitur percussio, monometrum hypercatalectum, dein ordine relicto metra ab hexametro ad dimetrum

enumerantur, denique post alium Caesii locum inepte insertum heptameter finem facit. Nonne agnoscis Aphthonium, qui aliena coniungere voluit, non potuit? Facile ea, quae Caesii sunt, excluduntur p. 86, 16—18. 87, 12—20, quanquam locus posterior ex Terentiani libri parte deperdita fortasse descriptus est propter antibacchi nomen. Neque difficile duae metrorum series dirimuntur, quarum altera a minoribus ad maiora progressa perit exceptis monometro et heptametro, altera ordine contrario instituta tota recepta est. Et illa quidem Iubae est propter hypercatalecti vocem p. 86, 22, haec Thacomesti. Neque enim hypercatalecta allata sunt, quibus hoc metrum laetari dixit Iuba p. 62, 8, et exemplum „Lydia dic“ sq. saepius ab illo adhibitum est (p. 19) cfr. imprimis p. 144, 18 sq. Neque praetermittendum videtur unum semper versum mutari, cum Iuba exemplorum amaret variationem (cfr. frgm. Bobiense et Atil. Fortun.): quod item in iambicis et trochaicis factum esse, ubi eodem modo a metro longissimo series incipit, certe mirum est. Cui rei tamen cave ne nimium tribuas; in metro enim antispastico exempla eodem ordine posita inveniuntur, sed diversa semper; in ionicis autem ἀπὸ μετρίωνος unum Terentiani exemplum ab Aphthonio ter variatum est. Itaque hic, quem in exemplis non religiosum fuisse saepius diximus, etiam aliis locis uno versu variato contentus esse potuit ceteris omissis Iubae tamen sunt verba p. 87, 4. 5 propter antispasti nomen. Pedum expositio magis Thacomesto, quam illi danda videtur propter nomen bacchii a brevi incipientis p. 86, 14, quod is solus adhibuit.

Ex iis, quae adhuc exposui, cum omissa esse multa, quae Iuba praebuit, apparet, tum multa ex aliis immissa esse. Neque multo aliter atque in pedibus compositis Aphthonius egit in simplicibus, ad quos nunc pergendum est.

Et in dactylicis quidem ordo a Iuba institutus primo obtutu teneri videtur, ut pedes, scansio, singula metra deinceps proponantur. Sed accuratius rem conspicienti mox difficultates oriuntur gravissimae. Vide ordinem, a quo semper ordiendum est. Iam ante ipsos pedes heroi versus variae percussiones proponuntur generumque nomina appellantur. Post pedes iterum varia de eo versu praecipuntur, denique in metrorum serie nonnulla de eodem interponuntur. Sed ne pedum quidem ex-

planatio ad omnia metra dactylica spectat, sed ad solum heroum. Legas velim initium p. 70, 20, ea, quae de trochaeo dicuntur p. 71, 13, finem p. 71, 24. Quod ita a Iuba institutum esse credi non potest. Simul apparet unam de hexametro disputationem continuari ab initio capitis usque ad p. 73, in qua non pauca ab illius doctrina abhorrent. Primum enim, quod hexametrum in tres partes dividi posse per *διποδίαν* docetur p. 70, 15, cohaerere videtur cum sententia de trimetri iambici et versus herci cognatione. Porro genera hexametri p. 70, 17 accurate consentiunt cum iis, quae Thacomestus p. 110. 111 enumeravit. Dactylicum deinde versum et hercum eo differre voluit Iuba, quod dactylicus spondeos non reciperet, cfr. Atil. Fort. p. 283, 27. frgm. Bob. p. 623, 2. Quod festinantius in nostrum locum Keilins intulit scribendo¹⁾: „Differt a dactylico heroum eo, quod et dactylicum [et spondiacum] est et in duas caeditur partes, penthemimeren et hephthemimeren.“ Nam perspicuis verbis pergit grammaticus: „Dactylicum enim licet iisdem subsistat pedibus, non tamen iisdem divisionibus, ut herous, caeditur versus.“ Itaque in hac re Aphthonius a Iuba dissensit. Deinde verba p. 70, 26 „spondeum et dactylum, quibus per conjunctionem et divisionem, ut supra docuimus, mutua procreatio est“ spectant ad p. 46, quae ne Hensius quidem Iubae tribuit Iuba enim anapaestum ex pyrrhichio *συλλαβικῇ παρανέξει* gigni voluit. Alteram doctrinam Thacomesti esse infra patebit (p. 42). Quae vero de hexametro crescente a XII ad XVII syllabas leguntur p. 72, 12—21, aperte respondent iis, quae de pentametro et trimetro idem monuit p. 107, 12 et p. 133, 8—25. Denique in iis quoque, quae de molosso, palimbacchio, cretico dicuntur, vestigium extat. Uni enim illi conveniunt verba „alium inchoant sensum“ pro talibus „aliud inchoant verbum vel orationis partem“, quibus similia sunt in iis, quae adhuc percensuimus „quarto pede sensum claudente“ p. 114, 20. 23; eandem locutionem saepe inveniemus in libro I.

Itaque tota haec hexametri explanatio paene ubique certis testimoniis ad Thacomestum refertur. Sed in reliquis

¹⁾ Assensus ei est Hensius l. c. p. 228.

quoque idem adhibitus est. Duas enim Aphthonius diphilii metri descriptiones praebet, alteram p. 73, 18—22 „fit catalecticum in syllabam“ sq., quae Iubae est, alteram „si syllaba brevius fuerit a legitimo hexametro“, quae Thacomesti est (cfr. p. 19). Versus compositio p. 73, 18, quae iisdem verbis p. 110, 23 indicatur, eidem tribuenda videtur, quanquam in singulis cavendum est, ne iusto confidentius iudicemus.¹⁾ A Iuba autem sine dubio metrorum diversae longitudinis series promanavit p. 73, 3—17, quibus addendum est octometrum p. 74, 29 (cfr. Keil p. 619), quanquam non pauca de quattuor pedibus disyllabis, qui nonnunquam in altero hexametricolo coniuncti inveniuntur, de metris derivatis, de colis ἀρκτικοῖς et τελικοῖς inserta sunt. Num haec quoque Iubae sunt? Quem in ipsis metris enumerandis de hexametro agere potuisse certe concedendum est. At verba p. 74, 1—7 de metris derivatis ab eo scripta esse non possunt, in quibus Caesii, non Thacomesti, disciplinam respici attendas velim. Neque cola ἀρκτικά et τελικά cum Iubae doctrina cohaerent; quae si eadem essent atque cola δεξιά et ἀριστερά p. 108, quod in annotatione Keilius voluit, Thacomesto tribuenda essent, sed haeret dubitatio propter nominum diversitatem. Neque tamen video, cui magis haec conveniant. Caesius Bassus enim glyconeï et pherecrateï nominibus excluditur, quae ille nunquam adhibuit, neque est cur quintum auctorem statuamus. Itaque Keilio assentiri optimum videtur.

Restant verba p. 73, 23—34, quorum est initium: „Hoc quoque dignum eruditæ auribus non praetermiserim.“ Simili modo alius auctor introducit p. 87, 12: „Hoc quoque ne praeteriisse ignoratione videar,“ cfr. etiam p. 82, 25 et 46, 6, quo de loco postea disseretur.¹⁾ Itaque hoc quoque loco a Iuba ad

¹⁾ Pentametri quoque exemplum „Phoebus me docuit iuga Pieridum sequi“ Thacomesti est. cfr. 111, 4.

²⁾ Omnes locos similes proponam. In fine additamenti cuiusdam legitur p. 68, 17 „Nobis autem, ne aut per imperitiam . . . id praeteriisse ab obtrectatoribus diceremur, utrumque . . . aperire atque expromere in maximo opere et studio fuit“. Simpliciter transitus ad aliam rem ab eodem auctore allatam fit p. 34, 25. 59, 24. 104, 6. Locos collegit etiam Hense l. c. p. 129.

aliū auctorem transiri suspicari licet. Accedit quod vox legis ab eo est aliena (v. 27 heroi lex), de qua item postea pauca dicentur. Sed infirma sunt argumenta, quia Aphthonius ipse singula verba mutare potuit. Itaque hic locus in dubio est relinquendus.

Eodem modo in anapaesticis multa sunt dubia. Certum mihi videtur ea, quae in fine capitis de metris comicorum extant, a Thacomesto accepta esse propter sesquipedis nomen p. 78, 28, cfr. p. 20. Quae autem de versu Aristophanio proponuntur p. 75, 33 sq., simillima sunt verbis p. 124, 8—12, quae Caesio dedimus p. 16; cuius in fragmento et eadem exempla adhibentur (p. 124, 15. 17 = p. 264, 25. 23) et similiter saepius auctores nominantur, velut p. 256, 8 „Archebuleus accepit nomen versus, non quod Archebulus eum invenerit, nam Stesichorus, antiquior illo poeta et Ibycus et Pindarus et Simonides usi sunt eo.“ Eidem tribuo Accii et Pacuvii periodos anapaesticas vel dactylicas, nam neque apud Iubam neque apud Thacomestum antiqua exempla inveniuntur,¹⁾ Accii versus autem ille ipse attulit p. 267, 22. Metrorum series bipartita proponitur, priore in parte deminuuntur, posteriore augentur metra. Et in priore quidem Iuba agnoscitur dimetro brachycatalecto, hunc tamen ipsum unum versum quater variasse vix crediderim, cfr. p. 32. Sed neque hoc loco alius auctoris vestigia reperiuntur neque in reliquis, quae enumerare piget, pro certo quidquam confirmari potest. Nihil enim inde lucramur, quod Terentianus versu: „At tuba terribilem sonitum procul aere canoro“ usus est v. 1855. 1912 et Thacomestus alium: „Alius cithara sonituque potens“ sq. posuit p. 124, 21, nisi hoc, quod Aphthonium multis modis Iubae librum permutavisse videmus. Caesii denique verba cum Iubae doctrina nullo modo coniuncta esse quivis videt.

Ad iambicum metrum pergimus. In quo memineris velim largam pedum explanationem in libro III a Thacomesto excipitam esse, pauca vero de trimetro; quanquam eum de hoc versu non minus accurate, quam de hexametro heroo egisse probabile est. Haec enim sunt metra principalia. Itaque quod nostro loco de pedibus dicitur, Iubae dabimus, in ceteris autem multas

¹⁾ Assentior Hensio scribenti systemata p. 76, 28 systemate p. 77, 10 l. c. p. 50. De exemplis Thacomesti vide disputationis meae finem.

Thacomesti reliquias expectabimus. Sed a Iuba incipiemus. Praeter pedes ei sine dubio metrorum enumeratio p. 81, 14 — 24 reddenda est et octometrum in fine capitis p. 82, 25 — 83, 22, quod ex Iuba affert Rufinus p. 564, 1, versione latina addita, quam alio exemplo Aphthonius mutavit. Quae sequuntur, ab hoc versu separari non possunt usque ad p. 83, 10; postea vero verba „syllabarum et temporum incrementa“ notanda sunt v. 14 et 20, qualia saepius apud Thacomestum reperimus, (cfr. p. 33): neque haec necessario cum praecedentibus cohaerent. Itaque, num ea Iubae continuanda sint, dubito.

Cetera vero ab eo non profecta sunt. Primum enim de cognatione versus heroi et trimetri is agere non poterat, ante pedes praesertim p. 79, 8 — 35. Ex Terentiano nihil receptum videtur, nisi v. 35, cfr. v. 2456 (cfr. etiam Keilii annotationem). Et cum Caesium similiter de trimetro egisse probabile sit atque Maurum poetam, ne hic quidem auctor videbitur; unus restat Thacomestus, qui Homerum in Margite nominavit etiam p. 133, 31. Notanda autem sunt antiqua verba ibid. 20 „divisiones quinary et septenaria.“ Proximum locum p. 81, 4 — 13 de iambicis integris et claudis Iubae non esse fragmento eius demonstratur apud Rufinum G. L. VI p. 562, 19.¹⁾ •Caesium et Terentianum auctores non esse ex libris eorum patet. Rursus unus restat Thacomestus, versus tamen Terentiani 2183.2403 ab Aphthonio interpositi sunt.²⁾ Certa testimonia inveniuntur in quattuor trimetri generibus p. 81, 25 — 82, 12: dextri spondei, sinistri iambi p. 81, 29 respondent colis dextris et sinistris p. 108, ad verba „satyricum, quod inter tragicum et comicum stilum medium est“ cfr. haec „tragicus stilus et comicus“ p. 132, 31.34.³⁾

¹⁾ De iambico metro duo longa fragmenta e Iubae libris Rufinus tradidit (Hense p. 254 sq.), e quibus nihil apud Aphthonium extat. Quomodo autem hic de iisdem rebus prorsus aliter agere potuit, si re vera Iubam semper est secutus? (cfr. p. 39.)

²⁾ Terentiani versus non semel pro exemplis adhibiti sunt. Praeter duos nostro loco allatos alii extant p. 95, 27 = v. 2891. p. 111, 6 = v. 2155. p. 118, 20. 149, 29. 151, 34 = v. 2571. p. 122, 14 = v. 1993. Quos cave Thacomesto attribuas, is enim in disputatione nunquam poeta illo usus est. Immo Aphthonius nova exempla inferre studuit.

³⁾ Iubam quoque de IV generibus trimetri egisse intellegitur ex fragm. ap. Rufinum p. 561, 11. In graecis enim exemplis primum est iam-

Venio ad locum gravissimum et prae ceteris mirum p. 83, 13 — 24, ubi de metris choriacis agitur. Quis tandem grammatici auctor ex antiquo more nomine chorii pro trochaeo usus est? Quod iam Caesium abiecissee videmus. Deinde quomodo metra choriaca in iambica invaserunt? Etiam magis mirum videtur, quod legitur: „incipit autem a dimetro, tanquam „non labor iam“, quod erit et monometron, si ut Graeci per *σὺζυγίας* scandas.“ Habes testimonium non contemnendum sententiae, quam Christius proposuit (Sitzungsber. d. Münchener Akad. 1868, 1. p. 7), Varronem iambicos versus in singulos pedes, non in binos *κατὰ διποδία* divisisse. Quod ille et nominibus senarii, septenarii, octonarii et versuum compositione probare studuit, qui spondeum omnibus locis reciperent. Hoc autem loco apparet Aphthonii auctorem apud eum, a quo metra choriaca accepit, divisionem illam *κατὰ μονοποδία* invenisse. Atque cum chorii nomine Varronis temporibus pedem e longa et brevi constantem significatum esse Ciceronis exemplo discamus, cfr. Westphal M. d. G. I p. 117, divisionem illam ab ipso Varrone aut ab aequali eius ad grammatici auctorem pervenisse non temere putabimus. In qua re hoc unum mirum est eundem qui pro chorio semper trochaeum scripserit, choriacorum nomen retinuisse. Neque tamen eum vituperabimus, qui doctrinam veterem solus nobis tradidit. Est autem Thacomestus, quem Varrone usum esse etiam in libro I intellegemus. De Terentiano enim et Iuba nemo cogitabit, Caesius autem neque choriaca appellavit, quod ex Terentiano certum fit, neque metra longitudine ordinata proposuisse videtur. (De Thac. cfr. dact. et choriamb.) Accedit, quod trochaicorum explanationis, quam Thacomestus promittit p. 133, 5, vestigia nullo alio loco inveniuntur.

Quod statim apparabit metro trochaico, quod unum restat in libro II, perlustrato. In quo imprudentiae suae non parvum monumentum Aphthonius reliquit. Idem enim, qui metra choriaca a iambicis discernere non potuit, Terentianum, quem totum describere non veritus est, turpissimae inscitiae accusat p. 83, 28: „secundam sedem in trochaico versu trimetro acata-

bicum, secundum et tertium sunt tragica, quartum et quintum comica, sextum satyricum. Latina exempla ab Ipso Iuba confecta videntur.

lecto velut legitimam iambo assignat.“ Ipse enim auctoris sui verba intellegere non potuit v. 2434 sq.

Nam pes uterque, quia sibi est contrarius,
gaudet locorum dispari custodia.

Trochaeus, ergo semper impari loco
parique iambus rite collocabitur.

Quod autem trimetrum acatalectum nominat, semiclusis oculis legisse videtur talia, qualia sunt v. 2309:

Trochaicum autem permanebit liberum,

Dum erit trimetrus ex iambis omnibus.

Quam rem satis certam esse puto, quanquam neque Lachmannus praef. in Ter. M. p. X, neque Westphalius l. c. p. 149, neque Keilius praef. in Ter. M. p. 322 eam perspexit. Aphthonii enim errorem statuendum esse apparet, et verba, quae adscripsi, in errorem eum inducere certe possunt, qui totum disputationis cursum non tenet.

In reliquis notus ille ordo servatur; agitur enim de pedibus, de scansione, de singulis metris. Pedum explanatio ex variis auctoribus mixta videtur, quanquam in partes certe separari neque potest neque debet. Satis erit monuisse dextros et sinistros pedes p. 84, 15 a Iuba alienos esse cfr. p. 13 et 34, ne hunc semper in Aphthonii verbis quaeras. Contra ea, quae de tetrametro versu dicuntur p. 84, 21 — 85, 11, ad eum referenda sunt et propter vocem brachycatalecti et propter exempla p. 85, 1 = Atil. Fort. p. 288, 3; 85, 11 = 595, 14 (cfr. Keil p. 618). Abiudicanda rursus ab eo est metrorum series v. 17 — 23, primum quod tetrametri expositio cum ea non cohaeret, deinde quod metra brachycatalecta et hypercatalecta desunt (cfr. v. 27 „dimetrum, quod si uno pede brevius, quam nunc est, fuerit, erit ithyphallicum“), denique quod unus versus per omnia metra ithyphallico excepto variatur. Et hoc quidem Aphthonius ipse facere potuit, qui etiam ithyphallici exemplum ex Caesii versu p. 256, 1 effinxit. Unde autem nomina metri euripidei et angelici acceperit (cfr. p. 16, ann. 1), nunc ignoramus.

Iam metris prototypis novem sive decem¹⁾ perlustratis, etsi non omnia ad auctores certe revocari poterant, hoc tamen

¹⁾ decem prototypa esse ipse Aphthonius voluit p. 101, 3.

constat eosdem in hoc libro esse adhibitos, quos in libris III et IV. Et plurima quidem Iubae et Thacomesto debentur, non multa Caesio, paucissima Terentiano. Qui auctores ita coniuncti sunt, ut plerumque praecepta eorum sine certo ordine conectantur, interdum ineptissime perturbentur, velut Iubae et Caesii p. 91, 28, Iubae et Thacomesti in dactylicis et iambicis. Quare Caesium ne in libro II quidem a Iuba esse adhibitum luculentissime demonstratur. Corruit igitur fundamentum, quo nitebatur Hensii sententia Iubam illius auctoritatem secutum de metris derivatis egisse, et corruit ipsa sententia.

Hoc tamen certe mirum videtur tam pauca Aphthonius e Iubae copiis uberrimis attulisse, cuius librum octavum Priscianus affert de metris Terentii G. L. III p. 420, 24; praesertim cum alios auctores paene ad verbum exscripserit eumque, qui plurima praebuit, ceteris praetulerit (p. 26). Non temere igitur coniciemus Iubam magnum opus suum in encheiridii formam redegisse, quod Heliodorus quocque et Hephaestion fecerant, (cfr. Westphal l. c. p. 176. 216) et hoc parvo libello Aphthonium usum esse. Idem de Atil. Fortunat. et de auctore fragmenti Bob. iudicandum videtur. Fragmenta autem, quae alii grammatici e Iuba afferunt, e maiore eius opere esse profecta probabile est. Itaque rebus magis, quam verbis Aphthonium cum eis consentire expectabimus.

Ad librum I progredimur, qui omnium est difficillimus. De Thacomesto Iubaque nullum in his extat testimonium, Terentianus vero, in metris explicandis satis verbosus auctor, de legibus generalibus paene nihil docuit, quae brevitates apte declaratur simili Caesii brevitate. Plurima igitur a Iuba et Thacomesto promanasse probabile fit. Quae sententia inde quodammodo confirmatur, quod saepius eiusdem rei duae eaeque diversae explicationes reperiuntur, nunquam plures: tota capita sibi ita respondent de arsi et thesi — de rhythmo, de colis metrorum — de versu; singulae partes in capitibus de pedibus et de metris.

Priusquam ad singula veniemus, ordinem rerum inspicimus. Tituli igitur sunt hi: 1) de litteris 2) de enuntiatione litterarum 3) de syllabarum natura et conexione 4) de mensura longarum et brevium syllabarum 5) de arsi et thesi 6) de

rhythmo 7) de pedibus 8) de metris 9) de colis metrorum 10) de versu 11) de poetice 12) de strophe et antistrophe et epodo 13) de metrorum fine seu clausula 14) de epiploce 15) de tome sive incisione versuum 16) de concursu et collisione vocalium 17) de vitiis versuum. In quibus omnia recte procedunt, si modo duplicationis memineris usque ad caput 10. Sed quomodo de poetice et de strophe post hoc disseri potuit, rediri deinde ad clausulam metrorum? Neque recte collocata sunt, quae sequuntur. Epiploce enim aut cum pedibus aut cum ipsis metris coniungenda erat, incisiones cum metrorum explicatione aut colorum, collisiones denique vocalium cum litteris. Vitia versuum fortasse recte in fine tractari potuerunt. Haec igitur difficultates in disputatione expediendae erunt.

In singulis, quantum fieri potest, a certis rebus incipiam. Primum igitur, num quae cum Terentiano consentiant, circumspiciendum erit. Cuius nomen Keilius in ipso initio de litteris earumque enuntiatione adscripsit, p. 31, 17 — 34, 23. Et nostrum locum sine dubio respexit Lachmannus, cum Marium Victorinum prima libri Terentiani parte usum esse scripsit Praef. ad T. M. p. IX. Quod sane de capite secundo probabile est; neque enim de enuntiatione litterarum metrici agere solebant et multa in verbis illi sunt similia. De priore capite dubito, nam neque aliis locis poetae verba tantopere coarctata sunt neque apud eum vocalium exempla aut liquidarum nomina, „quas Graeci ἀμεταβόλας sive ὑγράς vocant“, inveniuntur. Melius hoc Thacomesto dabimus, in cuius verbis legitur p. 37, 6 „liquidarum, quas ametabolas diximus,“ quanquam alia non extant documenta.

Terentiani nomen Keilius iterum annotavit p. 35, 22, de quo loco, quia commentationi alienae insertus est, postea melius disputabitur. Sequitur p. 44, 10 — 48, 23 caput de pedibus. Quod quoniam quasi fundamentum est totius rei metricae, quam accuratissime perquirendum est. Pedibus igitur definitis singulos per συλλαβικὴν παραύξησιν a disyllabo ad hexasyllabon crescere discimus, per χρονικὴν a dichrono ad duodecachronon. Deinde paucis de syllabarum spatiis pedisque nomine prae-monitis p. 43, 25 — 44, 9, pedes enumerantur disyllabi et trisyllabi, ita ut semper contrarii coniungantur, velut pyrrhichius

et spondeus, trochaeus et iambus. Tum, quomodo divisione et coniunctione syllabarum pedes procreentur, demonstratur p. 46, 6 — 34. Sequitur tetrasyllaborum series, qui disyllabi coniuncti nominantur, p. 47, 1 — 48, 23, ultimo loco de pentasyllabis et hexasyllabis agitur p. 48, 24 — 50, 2. Multa in his Terentiano similia sunt: differentia pedum simplicium et compositorum, contrariorum pedum coniunctio, exempla denique spondei reges v. 1379, iambi parens et trochaei Roma v. 1390, bacchii Catones et palimbacchii Romanus v. 1417, proceleumatici Minucius v. 1462, ionici α. ε. Diomedes v. 1512, paeonis primi Caecilius v. 1536, epitriti secundi Archimedes v. 1563 et quarti Demosthenes v. 1564. In verbis pauca consentiunt, velut p. 44, 19 „nec immerito hic pes, ut auctor et parens reliquorum, ἡγεμών dicitur.“ Ter. M. v. 1359 „Iure primus, ἡγεμών qui dictus est, auctor et ductor melorum.“ Maiores tamen differentiae sunt. Initium enim p. 43, 9 — 44, 10 apud eum non legitur, contra ea, quae idem de proceleumatico et ionico dixit, omissa sunt. Neque finis capitis de pentasyllabis ab eo profectus est, denique multa exempla alia proferuntur, alia de nomine iambi, trochaei, anapaesti, molossi, qui a Terentiano hippius vocatur, quod nomen hoc loco epitrito tribui iam monui (p. 28). Itaque alium auctorem adhibitum esse certum est, quem Iubam fuisse Hensius l. c. p. 96 sq. probavit de definitione pedis et de pentasyllabis. Idem observavit p. 100 Irenaeum, cuius nomen exemplum est epitriti quarti, Heliodori discipulum fuisse, proptereaque Iubae convenire. Accedit, quod antispastus nominatur in pedibus metris utilibus p. 48, 3, quod bacchius rhythmus est p. 45, 25, neque tamen ionici. Meo igitur iure nomen hippii pro epitrito supra Iubae dedi.

Restat unus locus, p. 46, 6 — 33, qui cum ceteris non ita coniunctus est, ut necessario ad eundem auctorem sit referendum. Immo verbis initio positis „Inter haec ne quisquam nos aut ignoratione aut incuria praeterisse forsitan putet.“ ad alium auctorem transiri probabile fit cfr. p. 34. Deinde pedes tetrasyllabos ex trisyllabis divisione syllabarum fieri hoc loco docetur; quos Iuba ex disyllabis compositos esse voluit p. 47, 1 — 7. 48, 24 sq. Cum hoc autem Terentianus consentit v. 1457, qui sine dubio Caesium secutus est. Itaque ne hi quidem ad-

hibiti esse possunt, praesertim cum voces dividendi et palimbacchii v. 29 ab eis alienae sint. Unus superest Thacomestus, cui dividendi verbum convenire supra vidimus p. 18. Notandum autem est eum palimbacchium appellare pedem p. 46, 29, quem bacchium a longa incipientem in libro II et III, cfr. p. 30. Deinde notanda haec: „cum metri necessitas postularit,“ p. 46, 30, quibus similia mox multa inveniemus. Ne autem putes hanc locutionem esse omnibus communem, conferas velim Rufinum p. 560, qui Sisennam semper dixisse „metri causa“ probat; apud Caesium vero et Terentianum talia omnino non repperies. Neque praetereunda est vox legitime p. 46, 22. Hanc enim similesque, ut „lex, regula, regitur metrum“ saepissime et duo illi, quos modo nominavi, grammatici et Thacomestus usurpaverunt, — exempla afferre non opus est; — a Iuba vero vocabula prorsus aliena sunt. Cuius rei causam demonstrare nunc non necesse est et longam requirit disputationem.¹⁾

Sed si haec verba Thacomesto damus, quaestio existit de eius doctrina. Si enim pedes tetrasyllabos ex trisyllabis oriri ille docuit, praeter choriambum, duos ionicos, paeones, proceleumaticum nullum procreare potuit. Quid igitur de reliquis statuit? Omisitne eos? Et sane attendendum est nullum eorum ab eo nominari in ceteris operis partibus. Accedit mira locutio p. 46, 25 „(trisyllabi) ut est bacchius et molossus, cum in quibusdam metris, sicut in galliambico, longae eorum solvuntur.“ Nonne id dicere videtur grammaticus metrum galliambicum constare e pedibus trisyllabis, quanquam ei soluti sunt? Et re vera Thacomestum disyllabos pedes tantum et trisyllabos enumeravisse postea etiam magis verisimile fiet.²⁾

Nunc si circumspiciemus, num alia quoque in hoc capite Thacomesto reddenda sint, res certa videtur de p. 43, 25 — 44, 9. In pentasyllabis enim pedibus, quos Iubae esse supra conces-

¹⁾ In ceteris libris has voces praetermisi, quia tribus antiquioribus auctoribus communes sunt.

²⁾ Non praetermittendum est pedes per divisionem et conjunctionem variari, cum quo praecepto comparanda sunt ea, quae de Archilocho dicuntur p. 141, 14 „iambicum metrum e dactylico formavit per detractionem unius syllabae — ab iambico trochaicum, a dactylico anapaesticum prodidit mutata per translationem in utroque longa

simus, longae syllabae littera b, breves littera a significantur, hoc loco autem legitur: „ut brevis syllabae loco ponatur B (βαρεῖα), longae autem loco M (μαρσά). Quae quanquam aperte inter se pugnant, tamen Hensius, quin a Iuba ita scripta fuerint non dubitavit. Neque omittenda est regulae vox p. 44, 2, de quo modo dixi. In singulis pedibus quanquam non pauca Thacomesti esse probabile est, certum argumentum non inveni praeter hoc p. 44, 14: „pariambus minus habet unum tempus, ab iambo,“ cfr. quae attuli p. 19. 34.

Cooperam supra eos locos persequi, quibus Keilius Terentiani nomen adscripsit. Sed qui supersunt p. 50. 64. 67, omnes aliorum disputationibus inserti non bene nunc proponantur. Itaque hac via relictā alio modo procedendum erit. Et optimum videtur comparare ea capita, in quibus quasi geminata de una re praecepta traduntur (cfr. p. 39), quorum prima sunt de arsi et thesi et de rhythmō. Omittimus autem eius definitiones, quae melius cum metri definitionibus coniunguntur. In utroque igitur capite rhythmī genera tria proponuntur singuli que pedes in sua genera distribuuntur. Et in priore quidem enumerantur pyrrhichius, spondeus, dactylus, anapaestus p. 40, 25, iambus, trocheus, tribrachys, molossus v. 28, bacchius, palimbacchius, creticus 29, additur amphibrachys p. 41, 12. In posteriore dactylus et anapaestus p. 42, 8, choriambus et antispastus v. 13, iambus, trochaeus, utraque ionica v. 16, paeones et bacchii p. 43, 1. In illo igitur capite pedes simplices omnes, in hoc prototypa novem enumerantur proceleumatico omisso. Itaque hoc sine dubio ad Iubam, illud ad Thacomestum redit, quod confirmatur verbis: „bacchio a brevi incipiente“ p. 41, 5. Perturbatio autem in fine capitis Aphthonio debetur p. 41, 17—21, qui „hippios sive epitritos“ intulit. Primum enim tetrasyllaborum pedum nullus in hanc disputationem receptus est, deinde quomodo epitriti amphibracho respondere possint, equidem non intellego. Et plura etiam Aphthonius perdidit, cum scripsit:

syllaba.“ Singuli pedes igitur per divisionem et coniunctionem, detractionem et translationem mutantur non aliter atque metra. Cum autem in metris detractio quantitatem, translatio, divisio, coniunctio, qualitatem permutet, cfr. p. 101, etiam in pedibus quantitas et qualitas appellanda erat, quas mox inveniemus.

„amphibrachys minus aptus est pes in metris, musicis autem consentaneus aestimatur“, quod nemo alius tradidit; contra Dionys. Hal. De comp. verb. p. 222 Schäf. scribit: „οὐ σφόδρα τῶν εὐσχημόνων ἐστὶ ῥυθμῶν, ἀλλὰ διακέκλασται τε καὶ πολὺ τὸ θῆλυ καὶ ἄηδες ἔχει“, Pseudocensorinus vero G. L. VI p. 615, 21 breviter dicit: „amphibrachys non facit numerum“. Itaque, quominus caput de arsi et thesi Thacomesto demus, hippii nomen non impedit, quo confirmatur, quod supra coniecimus, eum ultra pedes trisyllabos non processisse.

Deinde capita duo copulanda sunt de colis metrorum et de versu. Quanquam enim non tota sibi respondent, ut superiora, tamen de versu in utroque agitur. Et in priore quidem non pauca perturbata esse quivis videt, quod partim Aphthonio, partim librariis vitio damus. Horum enim culpa et verba p. 54, 13 („unde dictum melos, brachia scilicet et femina“) corrupta sunt et lacuna orta, quam Keilius recte indicavit p. 54, 4. Deinde puto Hensium recte ex verbis p. 184, 11, quae Keilius in annot. adscripsit, conclusisse verba p. 54, 8 „erit itaque colon — imperfectae“ olim extitisse in lacuna p. 54, 4. Nam cum ea, quae illo loco leguntur, non cohaereant cum iis, quae de ode dicuntur, immo male iis, quae de colo et commate praecepta erant p. 184, 9, sint addita, a Mario Victorino ex nostro capite descripta esse videntur. In his igitur librarii peccaverunt. In ceteris Aphthonium ipsum diversos auctores miscuisse primus Keilius in annotatione coniecit, qui versus 3—8 a disputatione alienos esse iudicavit. Hensius v. 6—8 admixtos esse voluit. De qua re ut certius iudicare possimus, primum alterum caput, quod est de versu, inspiciamus oportet. Quod totum a Thacomesto profectum esse non difficile est intellectu. Verba enim p. 55, 16 „(versus) quos latine taxatione simplicium [pedum appellaverunt, cum] senarios trimetros, octonarios vere tetrametros vocaverunt“, ad rem spectant, quam supra exposui p. 37, deinde „metri necessitate“ bis legitur p. 56, 5. 12 (cfr. quae dixi p. 42). Iam qui versus definitionem proposuit hanc: „Versus est verborum iunctura, quae per articulos et commata εὐρύθμως (ita recte Studemund) modulatur in pedes“, quid essent articuli sive κῶλα et commata, dicere debebat. Itaque Thacomestus de his exposuit. Contra Iuba, qui totus a Graecis

pendet, ex his de versu nihil dicere potuit; neque enim habent Graeci, quod accurate versui respondeat. Itaque in capite de colis a Iuba non profecta esse possunt verba p. 54, 16 „ergo versus, cum ea, qua coniunctus erat parte, dissolvitur — p. 55, 1“, quae optime ad Thacomesti doctrinam quadrant. Cum his autem necessario coniungenda sunt ea, quae extant p. 54, 2 „erunt igitur cola particulae solutorum metrorum — 5 dividitur.“ Quae deinde de colis disputantur v. 9--16, ad eundem redire verisimile fit propter articulorum nomen p. 55, 11. Et utile erit haec omnia, quae Thacomesti sunt, describere eo ordine, quem apud ipsum institutum fuisse puto: p. 55, 11 „Versus est, ut Varroni placet, verborum iunctura, quae per articulos et commata *εὐρύθμως* modulatur in pedes.“ p. 54, 16 „Ergo versus, cum ea, qua coniunctus erat parte, dissolvitur, cola efficit; cum vero ea, qua coniunctus erat parte, absciditur, particula, quae divulsa ex eo est, comma dicetur, ut in illis versus solvatur, in his caedatur.“ p. 54, 2 „Erunt itaque cola particulae solutorum metrorum, dumtaxat cum integrae fuerint syzygiae, commata (sic Hensius) vero, cum imperfectae.¹⁾ Omnis autem versus *κατὰ τὸ πλεῖστον* in duo cola dividitur. Proprie autem Graeci“ sq. Quanquam in singulis Aphthonius quaedam mutavisse non incredibile est. Quam doctrinam si quis totam Varroni dare volet, non repugnabo; addi possunt etiam ea, quae de nomine versus²⁾ dicuntur p. 55, 20. De ceteris dubito. Charisio uti in hac quaestione non licet, quod fecit Christius (Sitzungsber. der Münch. Ak. 1868, 1, p. 30), omnia enim apud eum incerta sunt. Certe iusto plura Varroni dedit Willmannsius, De M. Terenti Varronis libris grammaticis. Berolinæ 1864. p. 67. 198. Quae enim de colis restant, ad Iubam redeunt, quanquam infelix Aphthonii manus in his cognoscitur: (p. 53, 28) „comma id est extrema et exigua pars in metris“, qualia illum

¹⁾ Observandum est etiam hoc loco imperfectas syzygias Thacomesti esse cfr. p. 22.

²⁾ Huic *ἐτυμολογία* iam veteres oblocuti sunt, cfr. G. L. VI p. 631, 20. Mihi propterea falsa videtur, quia versus nomen antiquius est aut arte scribendi aut eo tempore, quo carmina scribebantur magis, quam cantabantur. Respondet versus nomen *στροφή* Graecorum et ex saltationibus antiquis temporibus in deorum honorem institutis ortum esse videtur. Nomen *στίχον* a librariis, non a poetis inventum est.

scripsisse vix puto. Restat locus de periodis difficillimus p. 55, 1—9, in quo statim duo auctores cognoscuntur 1—7, 7—9. Posteriores Iubam esse cum brevitate tum verbis demonstratur: „quae modum et mensuram habent, metra dicta sunt,“ quae similia sunt et illis p. 53, 29 et metri definitioni primae, quam Iubae esse mox intellegemus. Itaque ea, quae priore loco de periodo satis obscure docentur, Thacomesto sunt tribuenda.

Quibus perspectis proxima capita deinceps persequar. Et primum quidem, quod est de poetice, quomodo Iubae dare Hensius potuerit, non intellego. Ipse enim diligenter et, ut mihi quidem videtur, feliciter, quo modo Heliodorus carmina diviserit, demonstravit: *Heliodoreische Untersuch.* p. 161. Quae Aphthonius affert, multo simpliciora esse apparet. Eodem in libro p. 129 propter nomen *συστηματικῶν* carminum ab Heliodori disciplina hoc caput alienum esse iudicavit, quod iudicium non mutare debuit: *De Iuba Artigrapho* p. 49. Denique Iubam in fine operis demum de carminum divisione egisse Heliodori Hephaestionisque exemplo probabile fit. Iam de Thacomesto cogitandum est, cuius non pauca extant vestigia. Legitur p. 57, 6, sensus expletur cfr. quae dixi p. 33, v. 10 „generis qualitatem metra obtinent“, de qualitate metri idem dixit p. 101, 7; vocabulum, quod cum „antecantativis et postcantativis“ p. 101, 18 recte comparetur, toto libro non invenies, nisi traductivum p. 104, 25. 146, 24.

Neque minus caput, quod sequitur de strophe et antistrophe et epodo, Thacomesto debetur, quia et cum superiore cohaeret et verba nonnulla hunc auctorem indicant, velut „sensum finire“ p. 58, 17, „quod per necessitatem fieri licet“ p. 59, 2, „syllabae divisae et coniunctae“ p. 59, 4, quae verba similiter sibi sunt opposita atque illa: „per divisionem et coniunctionem“ p. 46, 7. Denique Varronis versus et Varii eodem modo pro testimonio adhibiti sunt, quo Horatii p. 82, 5.

Proxima vero capita duo de metrorum fine seu clausula et de epiploce id est metrorum amplexione e Iubae libro compilata sunt. Quod de posteriore demonstrare non opus est — artissime enim epiploce cum novem prototypis¹⁾ cohaeret; —

¹⁾ in epiploce Iubam detractionem et adiectionem adhibuisse supra dixi cfr. p. 19 annot. 1.

de priore inde consequitur, quod antiquioris disciplinae grammatici versus brachycatal. et hypercatal. nondum noverant. Sed Iubae doctrina ab excerptore et dilatata et saepe pessumdata est, qui ineptissime hexametrum dactylicum brachycatalectum et hypercatalectum finxit p. 61, 20 sq. Idem vocem legitimi intulit p. 60, 27, ubi nullum sensum, et p. 61, 2, ubi falsum praebet; dicere enim debuit integrum metrum. Eidem tribuo coniugationes perfectas p. 61, 26. 31, quam vocem Thacomesto convenire vidimus p. 54, 9. 103, 10; quanquam hoc loco hic ipse fortasse exscriptus est, qui certe de clausulis quaedam exposuit, cfr. p. 164, 11. Neque ei, quae p. 62, 28 sq. leguntur de finali syllaba, reddere dubito. Simillima enim sunt verba p. 63, 3 et 72, 22; 63, 5 et 70, 12. („Habet autem sedes sex, quas Aristoxenus musicus *χῳγας* vocat; recipit etiam pedales figuras tres,“ „Aristoxenus musicus dicit — idcircoque in sexta sede [trimetri iambici] trisyllabos figura non ponitur.“) Sed reliquorum plurima Iubae esse etiam antispasti nomine probatur p. 62, 8. 24 et exemplis p. 62, 1 = Atil. Fortun. p. 237, 9; p. 62, 4 = 130, 23; p. 62, 19 = 103, 9, de quo vide Westphal M. d. G. II p. 180 annot. et Keilium G. L. VI p. 618.

Nunc omissis capitibus ultimis, qui Marii Victorini, non Aphthonii errore, ut mox apparebit, in hunc librum illata sunt, de iis agam, quae adhuc restant. Sunt autem capita de syllabis et de metris. Et de syllabarum quidem natura et conexione p. 34, 25 sq. auctores non multo differre potuerunt, de brevibus enim, de longis communibusque omnibus exponendum erat. Itaque unum descripsisse satis erat. Quem Thacomestum fuisse et amplitudine doctrinae et singulis verbis demonstratur multis. Legitur metri necessitas p. 35, 5. 16. 38, 24, saepe lex p. 35, 10. 20. 36, 11. 18. 23. 37, 9. 38, 1. 27, in quibus haec p. 36, 23. 38, 1 „lege communium syllabarum“ et re et forma dicendi respondent verbis p. 72, 23; cfr. etiam p. 63, 2. Non obstat autem, quod p. 37, 19. 23. 25 legitur „partem orationis finire vel complere“; Thacomestum enim semper dixisse „sensum finire vel complere“ neque probabile est et talibus refutatur p. 114, 23 „terminat aut partem orationis aut sensum“ cfr. p. 56, 2. Nihil autem inde consequitur, quod comparatio illa de mulo asinoque coniunctis in scholiis quoque Hephaestionis invenitur

p. 109, 15 W. Neque enim, qui fuerint scholiorum auctores, adhuc satis constat, et tam varia illo loco mixta sunt, ut hoc loco ad illum, quam illo ad hunc separandum melius uti possis.

Neque tamen praetereundum est et Aphthonium Thacomesti doctrinae nonnulla ex Terentiano admiscuisse p. 35, 22, cfr. Ter. M. v. 146—181, quem locum Keilius attulit, et Marium in explanatione syllabarum positione longarum primas sex species emisisse. Bis enim similia describere noluit, cfr. p. 27, 1.

Proximum caput cum Hensius Iubae daret, iterum inconstantiae eum accusavit. Pompeius enim comm. act. Don. G. L. III^V p. 113, 25 scribit: „Scribensque patrique asperrimus versus est. Quare? Quia hoc ipsum e naturaliter longum est, deinde sequitur n et s, crescit tempus . . . Quattuor tempora sunt . . . Habetis hanc rationem in Iuba.“ Hic igitur musicos secutus est, quorum praecepta nostro loco irridentur p. 39, 32. „Sed haec scrupulositas musicis et rhythmicis relinquatur.“ Neque Aphthonius demum haec intulit; comparatio enim illa „ut dicimus omnes Germanos longos esse sq.“ ab ingenio illius aliena est, et simili ratione conscripta atque altera p. 38, 15, de qua modo diximus. Pro Thacomesto contra unum testimonium est certum p. 39, 30: „Erit ergo haec brevis ab ea longior“ cfr. p. 19. 34.

Iam progredi licet ad caput gravissimum, quod est de metris p. 50, 4 sq. Compositio haec est. Post tres metri definitiones quattuor eius species epica, melica, comica, tragica proponuntur. Deinde paucis de metrorum nominibus interpositis, quid sit metrum bis diversa ratione exponitur, denique decem prototyporum exempla afferuntur et de percussione nonnulla adduntur. Facile eiciuntur, quae inepte, ut solet, Aphthonius ex Terentiani libro inseruit p. 50, 19—25: neque enim de hexametri nominibus agitur. In reliquis nostro iure et Iubae et Thacomesti doctrinam expectamus. Atque ut statim rem declarem, definitionibus coniunctis Thacomesti praecepta priore loco p. 50, 10—51, 18 posita sunt, sequitur Iuba p. 51, 19 — 53, 25. Et pro illo haec extant documenta: p. 50, 11 „epos est proprie heroicum metrum. cfr. p. 55, 19 „propria significatione Graecorum versus herous hexameter epos dicitur.“ „Lex metri“ p. 50, 28. 31 „Qualitas pedum“ p. 51, 2. 15 cfr.

p. 42 ann. 2. De metrorum nominibus fortasse similia apud Iubam legebantur, quod nunc nescimus; quae idem de metri natura dixit, quanquam partim Thacomesti verbis simillima sunt, Aphthonius servavit. Eiusdem sunt certe p. 53, 18—25, cfr. „cum hexameter versus metrorum omnium finis sit“ et p. 55, 7. Num vero idem exempla prototyporum attulerit, valde dubito. Ex iis enim, quae nunc leguntur p. 52, 29 sq., duo sunt Caesii p. 53, 1. 9, duo Thacomesti p. 52, 30. 53, 5, cetera incerta; praeterea Caesii doctrina p. 52, 19, Thacomesti p. 53, 14 cognoscitur. Sed ad definitiones propero. Metri sunt tres: „Metrum est compositio pedum ad certum finem deducta seu dictionum quantitas et qualitas pedibus terminata vel rhythmus modis finitus.“ Iam si memineris Thacomesto metra figurari quantitate et qualitate p. 101, 6, secundam definitionem huic tribuere non dubitabis. Itaque ceterarum aut utraque aut altera ad Iubam redit. Tertia autem cum Caesii verbis consentit p. 265, 4: „habet hic versus proceleumaticos tres, quartum pariambum, semipede cluditur ita, ut detracta proceleumatico syllaba in tribrachum cadat et insistat, ne, ut dixi, numerus sit, non metrum“ cfr. p. 264, 21. Neque tamen definitionem illam ab ipso grammatico celeberrimo Aphthonium accepisse crediderim, quia ille neque rhythmus vocabulo utebatur neque in ullo libri I loco adhibitus esse videtur; hoc tamen certum est definitionem antiquiori disciplinae consentaneam ad Iubam non probabiliter referri. Sed primam eius esse etiam ex rhythmus definitionibus verisimile fit, quae ita restituendae sunt: „Rhythmus est pedum temporumque iunctura vel vox divisa in arsin et thesin vel tempus, quo syllabas metimur.“¹⁾ Haec puto ab Aphthonio scripta esse, qui ipse erravit in definitione tertia. Ineptum enim est: „rhythmus est tempus, quo syllabas metimur.“ Et cum legerem, quod scribit scholiasta Hermog. p. 381 (Rossbach,

¹⁾ Miror Keilium, Willmannsium, Hensium librorum scripturam recepisse ne signo quidem corruptelae appposito. Aperte enim sensu carent, quae traduntur: „Rhythmus est pedum temporumque iunctura velox divisa in arsin et thesin eq.“ Similis autem est secunda definitio (vox divisa etc.) ei, quam Didymum protulisse tradit Bacchius, cfr. Westphal M. d. G. I Suppl. p. 46: „Κατὰ δὲ Αἰδύμου (sc. ῥυθμός ἐστιν) φωνῆς ποιός τις σχηματισμός.“ (libri ποιός σχημ. Westphal ποιός τινος σχηματ.)

De Hephaest. Alexandr. libris 1857, p. 10) Ὁ δὲ ῥυθμός ἐστιν, ὡς φησὶν Ἀριστόξενος καὶ Ἡφαιστίων, χρόνων ταξίς. Χρόνος δὲ ἐστὶν μέτρον ποδός ἢ μέτρον κινήσεως,“ in hanc incidi sententiam, apud grammatici auctorem tale quid extitisse: „rhythmus est temporum inter se ordo quidam (p. 42, 1), tempus autem est, quo syllabas metimur.“ Sed utut haec res se habet, certe prima rhythmī definitio coniungenda est cum prima metri. Et quia illa neque Caesii neque Thacomesti esse potest, necessario est Iubae. Si autem haec est Iubae, etiam metri prima ei est danda. Denique non praetermittendum est primum locum non sine consilio Aphthonium ei dedisse, cui auctoritatem tribuit primae eruditionis p. 94, 7. Tertiam vero metri definitionem cum prima rhythmī coniungi non posse quivis videt. Itaque Thacomestum metrum duobus modis definivisse fit probabile et idem eum de rhythmō fecisse credere licebit. Sed hanc quaestionem nunc non minus praetermitto, quam alteram, cui differentiae metri et rhythmī debeantur. Neque enim novi rem hac difficiliorem in tota arte metrica. Quae, nisi omnibus grammaticis in auxilium vocabuntur, recte declarari non poterit.

Nunc postquam singula capita auctoribus reddidi, quae unius cuiusque sunt, composita proponam. Iubae tribui: De rhythmō, de pedibus plurima, de metris p. 51, 19 — 53, 25, de colis metrorum, de metrorum fine seu clausula, de epiploce. Thacomesto autem: De syllabis, de arsi et thesi, de pedibus nonnulla, de metris p. 50, 10 — 51, 18, de versu, de poetica (rectius de carminum generibus), de strophe. Vides utrumque grammaticum suo ordine bene procedere; perturbationem igitur, quam notavimus p. 40, permixtis demum eorum libris ab Aphthonio factam esse. Qua re sententia nostra non mediocriter defenditur et stabilitur.

Sed restant adhuc tria capita, quae ego a libro I aliena esse dixi (p. 47), de tome sive incisione versuum, de concursu vocalium, de vitiis versuum. In his enim non de omnibus cuiusvis qualitatis metris agitur neque, quibus omnia tenentur genera, leges scribuntur, sed ad hexametrum heroicum pertinent solum. Quod, nisi tituli in errorem duxissent, viri docti dudum, puto, intellexissent. In primo enim capite omnes divisiones sunt v. heroi, trimeter iambicus vix in transcurso nominatur p. 65, 16, alius

versus nusquam. Sed si omnes versus in duo cola sunt modulandi (p. 64, 32), num hos omnes praeterire licebat? Etiam magis res in tertio capite de vitiis versuum apparet, ubi ne in transcurso quidem trimeter affertur. At nonne erant trimetri claudi, nonne tetrametri et iambici et trochaici? Nonne ἀκέφαλοι in iambicis et trimetri et dimetri? Medium autem caput, cum omnia exempla sint versus hexametri,¹⁾ a ceteris separare non possumus. Itaque haec tria capita sine dubio e commentario quodam de versu heroo promanaverunt, qualem Thacomestum conscripsisse in libro secundo intelleximus p. 33. Et facile grammaticus nostro loco agnoscitur. Quanquam enim nonnulla admixta sunt, velut ex Terentiano exemplum p. 65, 25 et verba p. 67, 28 — 68, 9, plurima tamen ab eo aliena sunt, qui de divisionibus breviter, de ceteris rebus omnino non egit. Caesii deinde vestigia nusquam, Thacomesti persaepe reperiuntur, velut p. 66, 98 „συνεμφώνησις vero, cum duae vocales in unam syllabam coguntur, — nulla dumtaxat interposita consonante, ut cum Phaethon in metro sic enuntiatur, ut ex trisyllabō nomine disyllabum faciat ita: Cum te flagranti deiecit fulmine Phaethon“, quibus simillima sunt verba p. 147, 27, „per connexionem vero, id est cum duae vocales non interposita consonante media in unam syllabam coguntur, idem effici erit exemplo versus hic: Cum te sq., scilicet ut disyllabum nomen ex trisyllabo fiat.“ Quo loco conexio dicitur pro synecphonesi, ut e. g. pro divisione et unitate p. 46, 30 διαίρεσις et συναίρεσις sive ἐνωσις. Deinde legitur sensum complere p. 65, 10. 14, implere p. 65, 34, integrare p. 65, 22. Ad Iubam denique haec capita deferre prohibemur voce legis p. 65, 1. 20. 66, 1. 67, 17, differentia versus hexametri et heroi p. 65, 1 (cfr. quae dixi p. 33), exemplo versus acephali p. 67, 19. (Iuba enim teste Servio in Virg. Aen. IV, 549. V, 522 = frgm. 3 Hense in verbo adiciendi primam syllabam longam esse voluit, quia i officio consonantis fungi posset.) — Iam haec omnia cum disputatione Thacomesti de v. hexametro in libro II servata esse coniungenda nemo, puto,

¹⁾ a Mario Victorino addita esse putaverim verba p. 67, 9 — 11, Thacomestus enim de iambicis hoc loco dicere non potuit.

negabit. Et certe hic eum versum, quem quasi omnium parentem esse voluit, prae ceteris diligenter et accurate exponere debuit.

Restat ut dicam, quomodo haec capita in librum I transmigraverint. Verba Aphthonii sunt in libro III p. 127, 18: „docui superiore volumine trochaeum eundem et cherion appellari,“ quae pertinent aut ad p. 45, 1 aut ad p. 86, 3; verba autem p. 129, 15 „cuius et de origine et nomine et compositione (ionici sc.) quoniam in superiore libro plenissime diximus“ pertinent ad p. 93. Bis igitur grammaticus, ut locos libri primi vel secundi significaret, comparativo gradu usus est; qua de re librum eius in duas partes, non in quattuor divisum fuisse cum probabilitate coniciemus.¹⁾ Atque Aphthonius quidem, qui ipse Thacomesti librum in manibus tenuit, capita illa tria generalibus legibus absolutis ante metri dactylici explanationem recte collocavit, Marius Victorinus autem, qui Aphthonii librum in quattuor volumina redegit, cum capita illa cum hexametro esse coniungenda non intellexeret, falso ea in librum primum intrusit. Qua re simul efficitur et libri secundi praefationem et titulos omnium librorum, quos falsissimos esse apparet, Mario deberi.²⁾

Grammatici latini cum tota arte metrica exposita Horatii, lyrici sui, metra describere solerent, Aphthonius quoque ea, scilicet ne quid praeteriisse videretur, in fine libri addidit. Quae ita accurate a Thacomesto sunt descripta, ut nullo loco melius et ingenium et sermonem eius cognoscere liceat. Res dubia esse non potest. Primum enim Iubam, qui praeter Heliodorum nullo auctore usus esse videtur, de iis metris egisse omnino non est verisimile. Ea autem, quae Terentianus et Caesius docuerunt, magna ex parte servata sunt. Et ille quidem adhibitus est p. 164, 17—23, (locus enim p. 162, 17 ex libro III

¹⁾ Nemo, spero, obiciet, quod p. 173, 23 legitur „id nos his voluminibus quattuor esse consecutos“.

²⁾ Cum librorum titulos falsos Marius scripserit, eidem etiam dabimus ceteros titulos, cfr. p. 13 annot. 1., quanquam nec certa neque gravis res est.

p. 116, 4 descriptus esse videtur) propter nomen antibacchi, sed ita ut plurima eius verba repudiata sint; hic p. 165, 1 — 166, 9, quo loco observandum est, quantopere Aphthonius omnem Horatii reprehensionem tollere studuerit. Plurimis autem locis idem neglectus est, cfr. imprimis metrum sapphicum et alcaicum. Pro Thacomesto haec collegi testimonia: Metra saepe ex numero syllabarum nominantur, in quibus observes velim illud, quo grammaticum agnovimus, hendecasyllabum dico iambicum archilochium p. 168, 21; praeterea hendecasyllabus legitur p. 161, 18. 29, 167, 2. 171, 33, heptasyllab. p. 163, 35. 168, 20, pentasyll. p. 161, 30. 162, 17, duodecasyll. p. 161, 3. Deinde trimetros scazon p. 164, 14, (cfr. claudicare p. 163, 15, 168, 35,) sensus p. 161, 25. 163, 15, sesquipes p. 166, 24, qualitas metri p. 160, 33, *δίμοιρον ἐπιχρόν* p. 161, 28 (cfr. p. 120), antecantativum p. 163, 11 (cfr. p. 57, 18), proodicon p. 165, 23, epos p. 169, 19, (cfr. p. 55, 19). Mirum est metrum choriacum heptasyllabum p. 168, 20, cfr. p. 82, 13. Observandum deinde est bacchium a brevi incipientem semel appellari p. 165, 29, simpliciter bacchium p. 165, 25. 30. 169, 1. Idem vocabulum bis legitur locis a Thacomesto alienis: p. 166, 3 in verbis Caesianis et p. 162, 26, ubi sapphicus hendecasyllabus feritur per dipodiam, ut constet „epitrito secundo, quem et hippium dicimus, choriambo, bacchio“; neque enim ille nomine hippii ita usus est neque omnino pedibus tetrasyllabis; neque talia leguntur p. 167, 10, ubi cetera repetuntur. Mirum autem est in altero versu Sapphico p. 167, 25 eodem modo divisionem ab antiquis grammaticis alienam extare, in qua et antispastus et hippius vocatur. Quam doctrinam Aphthonium a Iuba accepisse puto, quanquam nunc in libro II uterque versus omissus est. — Gravissimum autem hoc loco extat testimonium de catalexi p. 164, 11 „Nam diximus catalexin esse, cum legitimum metrum aut pedem e syzygia aut syllabam e simplici pede amittit.“ Vides exempli causa — — — — — versum esse catalecticum, non brachycatalectum cfr. p. 11. ann. 1. Itaque Aphthonio attribuenda est vox hypercatalecti, quae eodem cum errore, quocum supra p. 61, 22, de hexametro est adhibita p. 163, 28,, qui recte nominatur *ὑπέρμετρον* cfr. Diom. p. 494, 24 K. Item falso dicitur trimeter dactylicus hypercatalectus p. 167, 7, recte

unus dimeter iambicus hypercatalectus p. 167, 4. 7, sed quomodo locutus sit Thacomestus, perspicitur verbis p. 166, 20 „tertius erit dimeter cum semipede in (fortasse i. e.) syllaba“.¹⁾

Nunc toto Aphthonii libro in partes diviso, quae didicimus, breviter comprehendam. Is igitur grammaticus rem metricam ita duobus in libris est persecutus, ut in priore leges artis novemque prototypa proponeret, in posteriore quomodo ex hexametro heroico et trimetro iambico metra omnia procrearentur, demonstraret additis metris Horatianis. Qua in re quattuor adhibuit auctores, quorum tres antiquiorem disciplinam sunt secuti, Caesius Bassus, Thacomestus, Terentianus; unus Iuba recentiori addictus erat, eique soli. Et de Terentiano quidem, cuius liber usque ad nostram aetatem permansit, non est, quod addam. Caesius autem Bassus, cum in libro I non sit adhibitus, de legibus artis in universum disputavisse non videtur, quod probabile iam supra nobis visum est p. 39. Eodem modo, quod de Iuba suspicati sumus p. 39, non opus eius magnum illud, sed *ἐργασίδιον* parvum ab Aphthonio esse usurpatum, nunc confirmatur et paucitate et brevitate eorum, quae in libro I ei debentur. Paulo plura de Thacomesto, a quo plurima Aphthonius accepit, monebo. Quem grammaticum peioris notae fuisse, quam erat Caesius Bassus, iam exemplis metrorum intellegitur. Nunquam enim poeta antiquo est usus,²⁾ raro omnino poetarum nomina attulit, pleraque exempla ipse conformasse videtur. Sed tamen non est contemnendus. Eorum enim, qui omnia metra ad versum heroicum trimetrumque revocabant, longe est copiosissimus; plurima versuum genera, amplam bonamque in singulis doctrinam saepe affert; memorabilis denique, quia a Caesii doctrina alienus est. Ad aetatem

¹⁾ Promisi me de iis pauca esse additurum, quae Marius de metris Horatianis disputavit p. 174—184. Quae aut ab ipso esse conscripta aut ex Aphthonii libro descripta facile cognoscitur. Unde autem locum acceperit, quem solum aliunde addidit, de ode p. 183, 22 — 184, 10, nos ignorare fatendum est. Plura proferre neque iuvat neque opus est.

²⁾ Antiquissimus est P. Terentius Varro Atacinus, cuius certe est exemplum p. 66, 22; eidem tributi sunt a Scaligero versus p. 60, 21 — 25.

eius definiendam haec suppetunt. Annianum poetam, qui Hadriani temporibus floruit, nominat p. 122, 12; versum reciprocum, quem affert p. 114, 4 „Icarium Notus ut sq.“ Diomedes neotericis poetis tribuit p. 517, 3 K, qui circa medium saeculum secundum fuerunt. Contra Septimii Sereni, quem metricis valde placuisse constat, carmina nondum novit. Itaque non sine causa Thacomestum non multo post 150 p. Ch. n. librum suum confecisse putabimus. Septimium enim posteriori saeculi II parti esse attribuendum alio loco demonstrare conabor. Quibus auctoribus grammaticus usus sit, difficilis est quaestio. Varro semel nominatur p. 55, 11. Plurima vero a Graecis accepta esse, verba graeca probant in omni operis parte servata. Certiora confirmare quis prudens nunc audebit? Itaque finem facimus sperantes tamen fore aliquando, cum huic quoque quaestioni possit responderi.

Vita scriptoris.

Natus sum Gerhard Schultz Vratislaviae, a. d. III Kal. Mai, anni huius saeculi LXI patre Guilelmo Schultz, doctore et professore ev. theol. huius universitatis ordinario, matre Clara de gente Voss, quibus adhuc vivis gaudeo. Fidei addictus sum evangelicae. Primis litterarum elementis imbutus puer novem annorum in gymnasium receptus sum, quod est ad aedem S. Mariae Magdalenae, quod tunc O. Heinii, viri humanissimi optimeque de me meriti, auspiciis florebat. Cum vere anni 1879 maturitatis testimonium nactus essem, per tria semestria in hac universitate studiis me philologicis dedi, deinde per duo semestria Bonnae, per duo Berolini versatus autumno anni 1882 in patriam redii civisque universitatis ab illo tempore fui, quanquam unum per annum rure habitavi. Docuerunt me Vratislaviae priore illo tempore Brosig, Dilthey, Eck, Grünhagen, Hertz, Hillebrandt, Kaibel, Neumann, Reifferscheid, Rossbach, Schäffer, Stenzler, Weber, Weinhold; Bonnae Bernays, Bücheler, Kekulé, Leo, I. B. Meyer, Usener; Berolini. Furtwängler, Kirchhoff, Robert, Vahlen, Zeller; Vratislaviae reversum Partsch, Reifferscheid, Vischer, Zacher. Ut exercitationibus philologicis interesssem, benigne concesserunt Kaibel et Leo, ut archaeologicis, Kekulé, Robert, Rossbach. Seminarii sodalis fui Berolinensis per duo semestria moderantibus vv. ii. Kirchhoff et Vahlen, Vratislaviensis per unum semestre moderantibus vv. ii. Reifferscheid et Rossbach.

Quorum virorum omnium memoriam pio gratoque animo semper prosequar, praecipue vero C. Roberti, qui insigni benevolentia animum meum in omne tempus devinxit.

Sententiae controversae.

- I. Atil. Fortunat. 283, 5 sq. K. scribendum est: Cetera enim ex his nata sunt, quae modulata (libri: mutilata) per cola et commata aut partibus adglutinantur similibus aut sola ponuntur (cfr. Mar. Victor. 55, 12 K.).
- II. In Hyperidis oratione funebri IX, 39 sq. scribendum est:
ἀδελφαὶ γάμων
τῶν προσηκόντων ἐννόμως τετυ-
χήμασι καὶ τεύξονται. παῖδες ἐ[φό-
διον εἰς τὴν πρὸς τοῦ δήμου ε[ϋνοι-
αν τὴν... ἀρετὴν... ἔξουσιν.
papyrus: εἰς τὴν πρὸς τὸν δῆμον εϋνοίαν.
- III. Catulli carmen XXIX recte in duo carmina (1 — 10, 11 — 24) divisit O. Jahn (Herm. II, 240).
- III. Non recte Catullus creditur Mentulae nomine Mamurram significasse.
- V. Scholion ad Aeschyli Septem adv. Thebas 894 K. 917 D. scribendum est: ὁ δὲ γοὸς, φησὶν, αὐτοπήμων ἐστίν, ἀφ' ἑαυτοῦ τὰ κακὰ ἔχων καὶ τὰ πολέμια. δαίφρων δέ..... [οὐ φιλογαθῆς δέ] οὐκ ἐπὶ τοῖς καλοῖς χαίρων. Scholion ad v. 895 K. 918 D: δαῖζων τὰς φρένας spectat ad vocem δαῖκτῆρ 893 K. 916 D.
- VI. Ex scholio ad eiusdem fabulae v. 867 K. 889 D. verba: „ἐκάτερος γὰρ τῶν μονομαχούντων τὸ ἀριστερόν πλεῦρος τοῦ ἀντιπάλου τιτρώσκειν βούλεται“ transferenda sunt post scholion ad v. 865 K. 888 D.
- VII. Scholion ad Aeschyli Supplices 126 K. 138 D. scribendum est: Ἴσον (ἴσως M.) οὖν πρὸς τὴν ἀρχὴν ἔσται καὶ τὸ τέλος.
-

Schultz, Gerhard

Quibus auctoribus Aelius Festus Aphthonius de re metrica usus sit (
Breslauer Doctordiss.)

Breslau 1885

A.gr.b. 421 c

urn:nbn:de:bvb:12-bsb11536908-8